

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
Максимович Роман Олегович
« ____ » _____ 2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

**Тема: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВ
ЖІНОК ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВАХ**

Виконавець: Ільніцька Юлія Андріївна

Науковий керівник: к.ю.н. Замула Аліна Юріївна

Нормоконтролер: Головатенко Марина Юрівна

Київ, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЖІНОК.....	7
1.1. Генезис інституту прав жінок та його особливості.....	7
1.2. Напрями розвитку інституту прав жінок у доктрині та практиці сучасного міжнародного права.....	13
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	19
2.1. Міжнародні юридичні гарантії реалізації та захисту прав жінок.....	19
2.2. Діяльність спеціалізованих міжнародних організацій у сфері забезпечення прав жінок.....	29
РОЗДІЛ 3. ПОЛОЖЕННЯ ЖІНОК В СУЧАСНОМУ АРАБСЬКОМУ СВІТІ: СПЕЦИФІКА ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ.....	39
3.1. Конституційно-правовий статус особистості в країнах арабського сходу та права жінок.....	39
3.2. Політична участь жінок: права декларовані та права реальні.....	45
3.3. Політико-правові механізми активізації політичної участі жінок в арабському світі.....	50
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Соціальний, духовно-моральний та економічний розвиток держав можна вважати однією з причин того, що проблеми в галузі прав і свобод людини стали мати наднаціональний характер, а саме транснаціональне значення. У системі прав людини особливе місце посідають права категорії населення, яка тривалий період утискалася, а саме - жінок.

На етапі реалізація права і свободи жінок у низці держав відбувається над повному обсязі, всупереч гарантіям, визначених і загально визнані. Історично було зумовлено, що жінки мали обмеження у низці прав і свобод у порівнянні з чоловічим населенням. Наприклад, раніше на законодавчому рівні обмежувалося активне та пасивне виборче право жінок, тобто вони не мали права голосу. Крім цього, жінки не мали права брати участь в управлінні справами держави, обіймати керівні посади. Також, у ряді мусульманських країн жінки не мали права керувати автомобілем, перебувати у громадських місцях без супроводу чоловіка.

Сьогодні арабський світ перебуває під впливом різних сфер західного світу як унаслідок тривалої колоніальної присутності західних держав у регіоні Близького Сходу та Північної Африки, так і в силу сучасних глобалізаційних та міграційних процесів. Незважаючи на значні демократичні зміни в арабському світі стосовно становища жінок у суспільстві, її ролей та функцій у тих чи інших цивільних інститутах, ми, як і раніше, спостерігаємо деяке «відставання» регіону у вирішенні найважливіших соціально-економічних та суспільно-політичних питань, пов'язаних з подальшим розвитком гендерної рівності та подоланням ідеологічних та інших стереотипів щодо так званої «слабкої статі».

Актуальність дослідження цієї теми у тому, що прав людини визначають повноцінність життя планети і є невід'ємною частиною культури націй, найвищим проявом морально-правових ідеалів людства. Тому серед

духовних цінностей сучасного світу загально визнані права людини посідають одне з найважливіших місць. Крім того, проблема правового становища жінок в Ісламі неодноразово привертала увагу багатьох вчених різних галузей знань, оскільки становище жінок у мусульманських країнах має значні відмінності, ніж у європейських країнах. Але уявлення про відмінності не настільки реальні, як видається, тому багато питань даної проблеми потребують подальшого дослідження.

Проблеми реалізації прав жінок в арабських країнах досліджували як вітчизняні так і зарубіжні вчені. Зокрема, такі українські дослідники як Демішева М., Замула А.Ю., Латигіна Н.А., Лимар Т., Меніович, К. О, та інші приділяли в своїх роботах увагу до проблем захисту прав і свобод арабських жінок. Питання щодо правової регламентації прав жінок досліджували також такі зарубіжні вчені Аль-Хібрі А., Оракзай С.Б., Маркот Р.Д., Халі Б., Сечер Дж. А. та інші.

Мета і завдання виконання дипломної роботи. Метою дипломної роботи є дослідження сутності прав людини в арабських країнах, а також порівняльно-правовий аналіз правового стану захисту прав жінок у арабських країнах.

Завданнями роботи є:

- дослідження генезису інституту прав жінок та його особливостей;
- аналіз напрямів розвитку інституту прав жінок у доктрині та практиці сучасного міжнародного права;
- дослідження міжнародних юридичних гарантій реалізації та захисту прав жінок;
- вивчення діяльності спеціалізованих міжнародних організацій у сфері забезпечення прав жінок;
- вивчення конституційно-правового статусу особистості в країнах арабського сходу та прав жінок;
- дослідження політичної участі жінок в арабських країнах;

- вивчення політико-правових механізмів активізації політичної участі жінок в арабському світі.

Об'єктом дослідження виступають відносини, що виникають в арабських країнах щодо прав людини і, зокрема, прав жінок.

Предметом дослідження є система міжнародного права щодо прав людини, а також національне законодавство арабських країн з питань прав жінок.

Методологічна основа дослідження. У роботі над цим дослідженням були використані сучасні досягнення методології науки теорії держави і права, застосовувано системний, функціональний, порівняльний та інші методи дослідження, використано принцип історизму та соціальний підхід.

Одним із провідних методів дослідження виступає порівняльний аналіз політико-правового статусу жінок у різних країнах Арабського Сходу, що дає змогу прояснити характер впливу політичних, соціально-економічних та культурних факторів на еволюцію базових аспектів життя арабських жінок, їхньої політичної участі.

Використовуючи загальнонауковий метод аналізу, було досліджено основні положення Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Європейської конвенції з прав людини та інші міжнародно-правові документи у галузі захисту прав жінок.

Спеціально-науковим історико-правовим методом визначено вплив релігії ісламу на права жінок, а також досліджено та порівняно права жінок в різні періоди.

За допомогою логічного прийому визначено послідовність викладу матеріалу, його послідовність. Цей метод дозволив сформулювати висновки, що випливають з викладеного матеріалу.

Структура та обсяг дипломної роботи. Структура дипломної роботи зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, якими охоплюються сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (53 найменувань). Загальний обсяг

дипломної роботи 64 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 5 сторінок.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЖІНОК

1.1. Генезис інституту прав жінок та його особливості

У міжнародних відносинах правам людини приділяється особлива увага. Деякі країни, що перебувають з цього питання на передових позиціях, навіть заявляють, що встановлення зв'язків з державами, в яких не дотримуються прав людини, буде фактором, що ганьбить їхню честь і гідність. Словом, цьому питанню велику увагу стали приділяти світова спільнота, міжнародні організації, а також міждержавні організації та установи. У різних країнах діють громадські неурядові об'єднання, котрі займаються правозахисною діяльністю.

Усі міжнародні правові акти наголошують, що права людини є універсальними, пов'язуючи це із застосовністю їх до кожної людини, без будь-якої прив'язки до статі, раси чи віросповідання. Стаття 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права містить вимогу про те, щоб кожна держава «поважала і забезпечувала всім особам на своїй території надані їм права без будь-яких відмінностей на основі расової приналежності, кольору шкіри, статі, мови, релігійних, політичних та інших поглядів, національного чи соціального походження, майнового чи іншого статусу» [49].

Проголошення Статутом Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) принципу рівноправності статей стало підставою виділення у самостійну міжнародно-правову категорію прав жіночого населення [53]. Зумовлено це також тим, що жінки мають менші соціальні можливості (через фізіологічні особливості) порівняно з чоловіками. Тому міжнародний захист має бути спрямований на забезпечення жінкам таких самих прав та можливостей, які мають чоловіки.

При цьому, надаючи правам жінок статусу самостійної міжнародно-правової категорії, ООН та держави-члени не мали на меті вирішення конкретних завдань, оскільки захист прав людини в цілому безпосередньо залежить від можливостей суверенних держав забезпечувати той чи інший комплекс прав.

Крім того, рух за права жінок розвивався у рамках ширшого явища – боротьби за мир. Так, приймаючи рішення про проведення Міжнародного року жінки, Генеральна Асамблея, а потім і Комісія ООН з становища жінок наголосили на тісному взаємозв'язку між дотриманням та розвитком прав жінок та збереженням та дотриманням загального світу.

На наш погляд, пов'язувати забезпечення прав жінок та їх реалізації виключно з боротьбою за мир є помилковим, тому що в результаті такої боротьби на задній план відходить сама людина, її права та здатність їх захисту, а тим більше відповідальність держав за порушення та недотримання прав жінок .

Говорячи про генезу даного інституту, необхідно виділити два етапи:

Перший етап потрапляє у часові рамки з XIX ст. 1945 р.

Так, з кінця XIX століття інститут розвивався у трьох напрямках:

- 1) боротьба зі злочинністю (головним чином, боротьба із проституцією);
- 2) дозвіл колізій внутрішнього права держав з різних питань (наприклад, з питань громадянства);
- 3) міжнародне регулювання праці (наприклад, особлива охорона жіночої праці) [35].

Дані напрями розвитку, хоч і відсутня пряма на те вказівка, побічно регулювали права жінок: право на життя, право на свободу, особисту недоторканність, на громадянство, на особливу охорону праці. Як правило, мета захисту прав жінок прямо не прописувалася в міжнародних угодах, оскільки визначальним у міжнародній взаємодії було внутрішньодержавне (національне) право, яке фактично закріплювало «безправність» жінок.

Широко розвинена торгівля жінками, яка прийняла в різних країнах розміри організованого міжнародного промислу, спонукала держави вжити заходів, які б забезпечували боротьбу з цим видом злочинності, а, як наслідок, і нормативно закріпити низку прав жінок.

В процесі боротьби з таким злочином, як торгівля жінками, було прийнято цілий ряд міжнародних угод, спрямованих на забезпечення прав жінок. Серед цих угод можна виділити: Паризька угода від 18 травня 1904 р. та Паризька угода від 04 травня 1910 р. про заходи боротьби з торгівлею жінками. Виходячи зі змісту даних актів, держави брали на себе зобов'язання щодо встановлення кримінальної відповідальності за торгівлю жінками, незалежно від території вчинення цього злочинного діяння. А особи, які вчинили це діяння, тепер підлягали обов'язковій видачі державі, яка здійснює кримінальне переслідування щодо такого злочину.

Ще одним важливим питанням, яке є пов'язаним із захистом прав жінок, це питання громадянства. Дозвіл колізій національного права з питань громадянства мало сприяти вирішенню проблеми подвійного громадянства та відсутності громадянства. Насамперед, це стосувалося таких досить поширених випадків, як одруження з іноземцем.

До кінця першої світової війни було укладено низку міжнародних (багатосторонніх та двосторонніх) договорів, які в тій чи іншій мірі торкалися питань громадянства. Це мирні договори між державами Антанти та їх противниками; договори про захист меншин; акти, що регулюють обмін населення за територіальних змін тощо. Всі ці договори вирішували питання громадянства на основі панівної концепції сім'ї, де чоловік є головою сім'ї. Тобто громадянство дружини визначалося за громадянством чоловіка.

Завдання забезпечення визнання прав жінок і досягнення рівності не ставилося і в пізнішій багатосторонній міжнародній конвенції, що регулює цю проблему, - Гаазькій конвенції 1930, основна мета якої полягала в попередженні отримання подвійного громадянства, а також без громадянства. Статті 8 і 9 цієї Конвенції закріплюють право жінки

самостійно визначати громадянство: при одруженні з іноземним громадянином жінка не позбавляється свого громадянства, але винятковою умовою є прийняття громадянства чоловіка. Зміна громадянства чоловіка не тягне у себе зміни громадянства дружини: Конвенція визначає, що зміна громадянства можливе лише за його дружиною. Однак, незважаючи на існування такої міжнародно-правової норми, наприклад, Сімейний кодекс Угорської народної республіки до 1954 містив норму, що визначає громадянство дружини за громадянством чоловіка.

Вперше на транснаціональному рівні питання про громадянство жінки на основі рівності було поставлене Лігою Націй. На жаль, питання не було розглянуте, оскільки не знайшло схвалення з боку інших держав.

Важливу роль у захисті прав жінок відіграла Міжнародна організація праці (далі – МОП), створена після першої світової війни.

Статут МОП як основну мету організації визначає таке: сприяння терміновому поліпшенню умов праці та життя трудящих, необхідні досягнення загального світу «з урахуванням соціальної справедливості». Серед завдань організації Статут виділяє регламентацію робочого дня, боротьбу з безробіттям, встановлення заробітної плати, що забезпечує задовільні умови життя, захист праці жінок, дітей та підлітків тощо.

Таким чином, у рамках МОП питання захисту прав жінок розглядалося побічно, проголошувалося лише декларативна вимога захисту праці жінок, пов'язаного з материнством. Примітно, що в сучасних умовах це поняття розширене – держави пов'язують захист прав жінок та людини із соціальною безпекою.

Нині йдеться не так про особливі права, пов'язані з материнством, як про соціальні права жінок, основу яких лежать особливості репродуктивної функції. У цьому можна навести думку Г.К. Дмитрієвої, яка по-своєму пояснює зацікавленість МОП у вирішенні жіночих трудових проблем – автор пов'язує вжиття заходів щодо охорони праці жінок із здійсненням таких не лише в їх інтересах, а й у інтересах самого суспільства: експлуатація жіночої

праці призводить до прямого збільшення прибутків капіталістів та погіршує умови праці робітників-чоловіків [30].

Вже на першій сесії МОП у 1919 р. були розглянуті питання про працю жінок до і після пологів, про працю жінок вночі та працю на шкідливих виробництвах. В рамках цієї сесії було прийнято 2 міжнародні конвенції щодо охорони жіночої праці: Конвенція № 3 про працю жінок до та після пологів; Конвенція № 4 про працю жінок на ніч. І згодом питання умов праці жінок обговорювалися МОП на конференціях, скликаних у період між двома світовими війнами. За цей час було прийнято п'ять конвенцій та три рекомендації.

Незважаючи на низку недоліків, конвенції про охорону жіночої праці мали велике значення, оскільки раніше багато держав не приділяли проблемі прав жінок особливої уваги.

Таким чином, вимоги щодо охорони праці жінок спрямовані на захист інтересів усього робітничого класу та охорону материнства (жіночого здоров'я, репродуктивної функції). Останнє зумовлено тим, що важка праця та шкідливе виробництво здатні призвести до безпліддя, а отже, виникає проблема демографії, коли знижується рівень народжуваності. Зростання конкуренції на світовому ринку змушує держави через МОП лобіювати власні інтереси та виробляти єдину політику, спрямовану на регулювання прав жінок у сфері праці. Проте, основна мета таких змін полягає у зрівнюванні умов виробництва, а не у захисті прав жінок на працю.

Відповідно, на даному етапі важко говорити про захист прав жінок у сфері праці, однак міжнародне регулювання цієї сфери являло собою більш високу порівняно з попередніми етапами ступінь у становленні міжнародного захисту прав жінок. Існування міжнародно-правових норм про охорону жіночої праці об'єктивно сприяло гарантуванню жінок рівноправності.

Також зазначимо, що в цей період міжнародний захист прав жінок лише зароджувався і торкався лише окремих сфер суспільних відносин,

учасниками яких були жінки. У правових актах цього періоду питання рівності статей прямо не оглядався, навіть за розв'язання конкретних проблем, держави керувалися не принципом рівності статей, а навпаки, закріплювали нерівне становище жінок (наприклад, проблема з визначенням громадянства дружини). Як наслідок, на даному етапі була відсутня системність у нормах, що регулюють та забезпечують права жінок.

Другий етап розвитку інституту прав жінок пов'язаний із появою та формуванням після Другої світової війни галузі міжнародного публічного права – міжнародного права прав людини. Дане твердження пов'язане з активним розвитком зазначеної галузі міжнародного права, яка включала норми, що визначають правове становище людини, закріплення її права і свободи, як у мирний, так і у воєнний час.

Згодом у Статуті ООН було закріплено рівноправність статей у всіх сферах суспільного життя, тому, виконуючи свої статутні зобов'язання, держави-члени повинні реалізовувати міжнародні стандарти через національне право [53].

У цей період були прийняті основні міжнародні кати, присвячені правам і свободам людини, що закріплюють громадянські, політичні, економічні та ін. права людини у мирний та воєнний час. Як наслідок, складність та багатоплановість проблеми прав людини, її обсяг та значення правового регулювання сприяли відокремленню сукупності міжнародно-правових норм, що регулюють співпрацю держав з питань захисту прав жінок, до окремого (міжнародно-правового) інституту.

Так, Г.К. Дмитрієва вважає, що міжнародно-правовий захист прав жінок виник одночасно з появою міжнародно-правової галузі прав людини як невід'ємна частина самої галузі. Інші автори взагалі не виділяють будь-яких інститутів у цій галузі права більше того, вважають, що така не існує взагалі. Наприклад, Б.Г. Манов зазначає, що у міжнародному праві має місце бути «інститут сприяння здійсненню прав людини».

Таким чином, можна дійти висновку, що генезис інституту прав жінок у міжнародному праві пройшов досить довгий шлях і включає, як мінімум, два основні етапи, зумовлені історичними подіями, що сприяли розвитку норм міжнародного публічного права в цілому:

Перший етап – кінець XIX ст. - 1945 - пов'язаний з вихідним, фрагментарним міжнародно-правовим регулюванням права жінок на працю. Таке регулювання, у тому числі захисту прав жінок, пов'язане не з їх фізіологічними особливостями, а з економічними та політичними причинами, бажанням досягнення рівних прав у сфері праці на транснаціональному рівні.

Другий етап – 1945 р. – нині – пов'язаний з оформленням та розвитком міжнародного права правами людини, загальним визнанням політичних і громадянських прав та виділенням прав жінок на самостійний інститут міжнародного права, як найскладніший і важливий інститут. Саме на даному етапі набули розвитку соціальні, політичні, економічні, громадянські права жінок.

Вважаємо, що про повноцінне міжнародно-правове регулювання прав жінок та гарантій їх дотримання можна говорити лише стосовно періоду після Другої світової війни, адже інститут прав людини, по суті, оформився внаслідок цієї кровопролитної події.

1.2. Напрями розвитку інституту прав жінок у доктрині та практиці сучасного міжнародного права

Рівність жінок і чоловіків належить до основоположних принципів в науці сучасного міжнародного права. У 1945 р. після закінчення Другої світової війни, приймаючи Статут ООН, усі держави-члени наголосили на рішучості «затвердити віру в основні права людини», проголосили однією з цілей ООН міжнародне співробітництво «у заохоченні та розвитку поваги до прав людини та основних свобод для всіх, без різниці раси, статі, мови та релігії» [53].

У Статуті ООН зазначений принцип закріплювався у загальній формі – як зобов'язання держав поважати права всіх громадян, зокрема. незалежно від статі. Його зміст визначався і деталізувався згодом, з урахуванням розробки та прийняття різних міжнародних договорів. Проте загалом у концепції та практиці розвитку зазначеного принципу можна простежити два ключові напрями.

По-перше, принцип рівності статей – гендерної рівності – однозначно простежується у межах загальної доктрини правами людини.

У період підготовки та розробки Загальної декларації прав людини з боку держав-членів ООН проявилися два принципово відмінні підходи до змісту аналізованого принципу. Так, ряд держав, виходячи з того, що право жінок на рівність (рівноправність) з чоловіками є основою всіх інших прав жінок, виступали за включення до відповідного міжнародного пакту особливих гарантій рівноправності у всіх сферах життя та вимагали нормативної заборони дискримінації при здійсненні жінками конкретних прав. Навпаки, інші держави прагнули обмежити міжнародно-правовий зміст принципу рівноправності статей рамками формальної рівності всіх перед законом, без будь-яких гарантій його здійснення і прагнули не допустити поширення цього принципу на конкретні права та свободи.

У результаті III сесія Генеральної Асамблеї ООН (далі – ГА ООН) прийняла Загальну декларацію прав людини, яка передбачала поширення проголошених права і свободи на всіх індивідів, у тому числі і на жінок: «кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, без будь-якої відмінності, як щодо раси, кольору шкіри, статі, язика або іншого положення». З іншого боку, ст. 23 п. 1 забороняла будь-яку дискримінацію в оплаті праці (але це положення не поширювалося на решту конкретних прав). У Декларації не знайшли відображення та спеціальні принципи рівності чоловіків та жінок [39].

Наступним значним кроком у розвитку доктрини та практики забезпечення прав жінок виступило прийняття ГА ООН у 1966 р.

Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Стаття 3 кожного з пактів закріплювала тепер не просто рівність у володінні правами для чоловіків і жінок, а також рівне право користування всіма правами, закріпленими в обох пактах [48].

У свою чергу ст. 6, 7, 10 Пакту про економічні, соціальні та культурні права принцип рівноправності співвідноситься з усією сукупністю трудових правовідносин і гарантій у цій сфері: рівне право на отримання роботи, право на рівну оплату за рівну працю, право на рівноправність у праці, право на особливу захист материнства. Зокрема, такий «особливий захист» має бути гарантований «матерям протягом розумного періоду до та після пологів». На цей період працюючим матерям має бути надано оплачувану відпустку (ст. 10) [49].

У свою чергу ст. 23 Пакту про громадянські та політичні права постулюється рівність прав та обов'язків (в т.ч. майбутніх) подружжя щодо шлюбу, у стані шлюбу, а також при його розірванні, тобто. юридична рівність (рівноправність) чоловіків та жінок у всій сукупності шлюбно-сімейних відносин [48].

Крім того, обидва Пакти приділили увагу проблемі гендерної (за ознакою статі) дискримінації. Така відзначається в одному ряду з іншими можливими дискримінуючими факторами, такими як: мова, колір шкіри, раса, релігія, політичні та інші переконання, національне та соціальне походження, майновий стан, інші умови та обставини.

При цьому важливо і те, що держави, що ратифікували Пакти, на міжнародному рівні погодилися з тим, що будь-яка дискримінація повинна заборонятися законом, а останній повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист від дискримінації за будь-якою ознакою (ст. 26 Пакту про цивільні та політичні права).

Таким чином, зазначені вище Пакти мають визначальне значення у оформленні міжнародно-правового принципу рівноправності статей. По-

перше, вони закріпили його в контексті юридичних зобов'язань держав-учасниць, що покликане посилити його реальність, дієвість та ефективність. По-друге, в аспекті такого підходу суттєво розширено зміст принципу рівності всіх перед законом.

Загалом три розглянуті вище документи зробили значний внесок у розвиток ідеї гендерної рівності та прямої заборони на національному законодавчому рівні дискримінації за ознакою статі: закріплення у Пактах про права людини прав жінок свідчить про те, що міжнародний захист прав жінок є необхідним елементом захисту прав людини взагалі. Без забезпечення прав жінок не може бути ефективною вся галузь міжнародного права людини. На рівні доктрини міжнародного права також відбувся розвиток принципу рівності: від рівності у володінні правами та свободами до рівності користування правами та свободами.

Крім зазначеного, принцип рівності статей простежується у доктрині захисту прав окремих категорій індивідів. Міжнародно-правовою основою цієї тенденції виступили: Конвенція про політичні права жінок 1952, Конвенція про громадянство заміжньої жінки 1957, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979. Дані акти розглядають окремі питання ліквідації дискримінації за статевою ознакою та конкретизують права, спрямовані на здійснення рівноправності жінок та чоловіків у тій чи іншій галузі життєдіяльності. Саме це угоди послужили основою формування інституту прав жінок як самостійного елемента міжнародного громадського права.

Конвенції підтвердили принцип недопущення дискримінації за ознакою статі, позначили сфери діяльності, в яких жінки піддаються дискримінації, закріпили універсальні стандарти правомірного ставлення державної влади до жінки. Більше того, ці акти визначили вектор розвитку національного (внутрішньодержавного) права щодо регулювання прав жінок, запропонувавши еталонну схему вирішення проблеми дискримінації за статевою ознакою за допомогою ведення антидискримінаційної політики на

даному рівні, включаючи механізми, спрямовані на усунення дискримінації та вирівнювання соціального становища чоловіків і жінок. Безперечна значимість Конвенцій полягає також у тому, що їхні норми є основними для тлумачення національного законодавства, а також для визначення легальності актів виконавчої влади.

Наприклад, відповідно до ст. 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок держави-учасниці зобов'язувалися включити принцип рівноправності чоловіків та жінок до національного законодавства, якщо це ще не було зроблено, та забезпечити його реалізацію. Більше того, ця Конвенція, по суті, завершила формування (зміст) принципу рівності статей.

По-перше, вона закріпила комплекс прав, що постулюють зміст принципу гендерної рівності в політичних та поєднаних суспільних правах (ст.ст. 7, 8), щодо громадянства (ст. 9), у сфері освіти (ст. 12), у сфері трудових відносин (ст. 13), у галузі охорони здоров'я (ст. 12), у сфері цивільно-правових та сімейно-шлюбних відносин (ст.ст. 15,16), та спеціальних прав, пов'язаних з народженням дітей [42].

По-друге, порівняно з раніше прийнятими міжнародними актами, Конвенція розширила перелік спеціальних прав жінок (включаючи право жінок на особливий захист здоров'я у період вагітності), конкретизувала зміст проголошених у Загальній декларації прав, наприклад, права на забезпечення необхідних видів послуг, включаючи можливість догляду за дітьми (п. 2 ст. 10): «Надання необхідних додаткових соціальних послуг для того, щоб дозволити батькам поєднувати виконання сімейних обов'язків з трудовою діяльністю та участю в громадському житті, зокрема, за допомогою створення та розширення мережі установ по догляду за дітьми» (п. 2 ст. 11). Крім того, Конвенція закріпила чіткіші і однозначні формулювання проголошених прав (на відміну, наприклад, від Загальної декларації прав людини, яка дуже неконкретно встановила право жінок на «запобігання їх звільненню від роботи у разі одруження або вагітності» (п. 2).

ст.10)). Так, Конвенція вимагає «заборонити під загрозою застосування санкцій звільнення з роботи на підставі вагітності або відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами або дискримінацію через сімейне становище при звільненні» (п.2 а ст. 11). Звісно ж, що таке точне формулювання кореспондуючого обов'язку держави надійніше і реально сприятиме забезпеченню та захисту прав жінок.

По-третє, Конвенція проголосила та визначила зміст комплексу прав жінок, закріпила зобов'язання держав у вжитті конкретних заходів для їх здійснення. Так, держави-учасниці Конвенції зобов'язуються: включати принцип рівноправності жінок та чоловіків до положень Конституції та конституційне встановлення законодавства; вживати законодавчих заходів, включаючи санкції, які встановлюють заборону будь-якої дискримінації щодо жінок; забезпечувати за допомогою судів чи інших установ ефективний захист жінок проти будь-якого дискримінаційного акту; вживати всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, для зміни чи скасування діючих дискримінуючих жінок законів, постанов, звичаїв та практики (ст. 2). Особливого значення має ст. 3, згідно з якою держави покликані вживати в політичній, соціально-економічній та культурній сферах необхідні заходи, включаючи законодавчі, для забезпечення всебічного розвитку та прогресу жінок, з тим, щоб гарантувати їм здійснення та користування правами людини та основними свободами на основі рівності (рівноправності) з чоловіками. Здійснення цих зобов'язань державами має забезпечити реальну можливість жінкам здійснювати закріплені його права.

Підсумовуючи, відзначимо, що міжнародно-правове регулювання та гарантії здійснення прав жінок ґрунтуються на принципі рівності статей (гендерної рівності), вплив якої простежується як на наднаціональному (транснаціональному) рівні, у спільній доктрині міжнародного публічного права та доктрині захисту прав окремих категорій осіб, так і на національному рівні, у конституціях держав та галузевому законодавстві.

При цьому міжнародне співтовариство визнало як визначальну позицію визнання рівного правового статусу чоловіків і жінок, яка допускає деякі послаблення для жінок в окремих сферах суспільного життя, наприклад, у сфері праці та захисту здоров'я.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Міжнародні юридичні гарантії реалізації та захисту прав жінок

На думку більшості фахівців у галузі міжнародного права, найважливішою передумовою виникнення інституту міжнародного захисту прав людини, а разом з ним та інституту захисту прав жінки з'явилися докорінні зміни, що відбулися у світовому суспільному розвитку під впливом Другої світової війни [33]. Друга світова війна перетворила об'єктивну можливість виникнення цього інституту на об'єктивну необхідність. Війна показала, що для збереження миру потрібна тісна співпраця держав у галузі захисту прав людини. Таким чином, рівень суспільного розвитку та конкретно-історичні умови зажадали захисту прав людини у всесвітньому масштабі.

Виділення міжнародного захисту прав жінок на самостійний предмет співробітництва держав викликане тим, що з одного боку, необхідно було гарантувати жінкам у всьому світі такі ж права та можливості, які мають чоловіки, а з іншого – виконання жінкою особливої соціальної функції – материнства вимагає надання їй особливих прав та особливого захисту.

Разом з тим жінки, незважаючи на зусилля більшості держав-членів міжнародного співтовариства, залишаються одним з основних суб'єктів та об'єктів системної дискримінації.

На наш погляд, необхідність особливого захисту прав жінок обумовлена переважно причинами об'єктивного характеру.

По-перше, у різних країнах процес законодавчого закріплення надання жінкам громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав протікає по-різному через панування в суспільстві старих

«патріархальних» уявлень про рольові функції кожної зі статей і відповідно обумовлені цим традиційні права та обов'язки чоловіків та жінок.

По-друге, велике значення має панівна у суспільстві релігія, національні та культурні традиції. У деяких західних країнах такі норми збереглися як рудимент у законах про престолонаслідування низки монархій. В азіатських та африканських державах пряма негативна дискримінація жінок найчастіше має коріння в ісламі та охоплює питання спадкування, власності на землю та шлюбні стосунки.

По-третє, пряма дискримінація щодо жінок найчастіше базується на їх репродуктивній функції. У реальному житті диференційований підхід до окремих соціальних верств населення в багатьох ситуаціях є необхідним засобом для створення більш повної рівності.

По-четверте, збройні конфлікти, що призводять до величезних людських жертв і страждань, кризи в економіці окремих країн та у світовій економічній системі, ведуть до масового безробіття, суттєвого зниження рівня життя населення, погіршення медичного обслуговування, зниження якості освітніх та інших найважливіших послуг; як наслідок, до зростання насильства в сім'ях, їх розпаду, проституції.

Все вищезгадане негативно впливає на становище жінок і зумовлює необхідність їхнього особливого захисту не лише на внутрішньодержавному, а й на міжнародному універсальному та регіональному рівнях.

Однак, невірно розглядати права жінок, незважаючи на всю їх специфіку, у відриві від загальнолюдських прав людини. Було б помилкою ділити права людини на права «жіночі» та «чоловічі». Такий підхід може призвести до необґрунтованих висновків про те, що захист прав жінок - це особлива система захисту, повністю ізольована і не має нічого спільного із системою захисту прав людини.

Міжнародний Білль про права людини закріплює сукупність прав, якими можуть скористатися всі люди. Незважаючи на це, міжнародне співтовариство прийняло рішення про необхідність прийняття окремого

нормативного акту, який не тільки закріплює, а й системно гарантує права жінок, оскільки спільні міжнародні акти про права людини з цим завданням не справлялися. У цій ситуації й було прийнято 1979 р. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Конвенція), у преамбулі якої вказується на те, що, незалежно від прийняття цілої низки договорів, жінки, і далі, не мають прав на рівні з чоловіками, і дискримінація жінок тією чи іншою зберігається мірою у всіх країнах.

Цю Конвенцію було прийнято Генеральною Асамблеєю ООН з метою узагальнення положень існуючих міжнародних договорів, які спрямовані на подальше припинення дискримінації щодо жінок та формулювання чітких завдань, що стоять перед державами. В ній визначені конкретні галузі в яких відбувається дискримінація щодо жінок, наприклад, у таких галузях як політичні права, шлюб та сім'я, сфера зайнятості. Конвенцією встановлюється конкретні заходи та цілі у цих, а також інших сферах, які варто вживати аби сприяти створенню гармонійного суспільства, де жінки будуть користуватися правами такими ж, як і чоловіки, і повною мірою будуть здійснюватися загальновизнані та гарантовані права людини [44].

З метою боротьби з дискримінацією за статевою ознакою Конвенція наказує державам-учасницям визнати важливість економічного та соціального внеску жінок у добробут сім'ї та розвиток суспільства загалом. У ній наголошується, що дискримінація заважає економічному зростанню та підвищенню такого добробуту; визнається необхідність зміни уявлень про роль жінок за допомогою проведення просвітницької роботи серед чоловіків і жінок з метою визнання рівності прав та обов'язків та подолання забобонів та звичаїв, заснованих на стереотипах.

Конвенція не лише продублювала раніше закріплені положення про ліквідацію дискримінації щодо жінок, а й розширила їх. Так, наприклад, у ст. 1 дається вичерпне визначення дискримінації, яке стосується всіх положень Конвенції, на відміну від Міжнародного білля про права людини, в якому йдеться лише про «відмінність» або «дискримінацію» за ознакою статі [44].

Зокрема, уточнюється, що до дискримінації наводить будь-яку відмінність у зверненні за ознакою статі, яка:

- навмисне чи ненавмисне завдає шкоди жінкам;
- заважає суспільству загалом визнати права жінок, як у приватній, так і у суспільній сфері, або яке:
 - заважає жінкам користуватися своїми визнаними правами людини та основними свободами.

Приєднуючись до Конвенції, держави-учасниці беруть на себе зобов'язання робити активні кроки для здійснення принципу рівності чоловіків та жінок у рамках національних конституцій та похідного національного законодавства. Крім того, держави мають ліквідувати юридичні основи для дискримінації, переглянувши чинне галузеве законодавство з позиції принципу гендерної рівності. Конвенція також вимагає від держав-учасниць ефективно захищати права жінок та надати їм можливість для отримання правової допомоги з метою захисту від дискримінації. Більше того, національне законодавство має передбачати (юридичну) відповідальність за дискримінацію жінок за ознакою статі та процедуру оскарження рішень, що носять дискримінаційний характер. Хотілося б зазначити, що ці заходи повинні вживатися не лише у громадській, а й у приватній сфері, включаючи окремі спільноти та сім'ю [44].

У ст. 5 п. (в) Конвенції державам-учасницям адресовано необхідність забезпечення умов, згідно яких сімейне виховання буде включати правильне розуміння ролі материнства як важливої соціальної функції. Крім цього, згідно положень Конвенції за виховання дітей державами визнається загальна відповідальність як чоловіків так жінок. З цього виникає необхідність у розвитку соціальної інфраструктури (як приклад, системи надання відпусток по догляду за дітьми). Ця система, по-перше, створить

умови для розподілу батьківських обов'язків, а по-друге, дозволяє жінкам самореалізуватися як особистостям [44].

Особливості забезпечення прав жінок на політичній сфері. Для дотримання рівності жінок у суспільному та політичному житті ст. 7 Конвенції наказує державам-учасницям вжити таких заходів:

по-перше, пов'язаних із розширенням прав, проголошених у ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та забезпеченням жінкам права голосувати на всіх виборах та публічних референдумах. Вагоме значення для жінок становить право голосувати анонімно, оскільки часто, не маючи даного права, жінки змушені голосувати аналогічно голосуванню їхніх чоловіки, внаслідок чого жінки позбавлені права на висловлення своєї думки;

по-друге, пов'язаних із гарантуванням жінкам права обиратися в державні органи, обіймати інші урядові посади та посади в неурядових громадських організаціях. Реалізація цього права можлива при законодавчому закріпленні національному рівні права жінок бути обраними.

Незважаючи на те, що правове регулювання охорони прав жінок здійснюється на національному рівні, основні засади цих нормативних актів зароджуються на міжнародному рівні. У зв'язку з цим жінки мають бути максимально допущені до участі у політичних процесах як на національному, так і транснаціональному рівнях. Гарантії прав жінок у сфері освіти. Базою для здійснення жінками їх прав у всіх сферах ст. 10 Конвенції визнає рівність у сфері освіти. Саме за допомогою освіти передбачається викоринити ті традиції та уявлення, які посилюють дискримінацію за статевою ознакою між чоловіком та жінкою, а також сприяти обмеженню дискримінації, яка «передається» від одного покоління до іншого [44].

Зобов'язання держав-учасниць, анонсовані у ст. 10 Конвенції можна умовно розділити на три категорії:

1) забезпечення рівного доступу до освіти. Жодна держава нині нормативно не закріплює обмеження права жінок на освіту. Однак для

забезпечення дійсної рівності у сфері освіти цього недостатньо – потрібно розробити конкретні та ефективні гарантії того, щоб учням-жінкам надавалися доступ до тих же навчальних програм та можливостей навчання, отримання стипендій, що й учням-чоловікам. У деяких країнах батьки не думають про те, що їхні доньки працюватимуть поза домом. Відповідно, дівчаткам пропонують закінчити навчання відразу після закінчення середньої або початкової школи. Уже на рівні навіть початкової школи учням хлопчикам можуть пропонуватися більш насичену та складну навчальну програму, ніж їх однокласницям (наприклад, в Ісламських країнах).

Відповідно до статті Конвенції держави-учасниці повинні були провести реформу системи освіти з метою виключити будь-які дискримінаційні ознаки (положення), що ґрунтуються на гендерній нерівності. Крім того, державам необхідно у ряді випадків розробити спеціальні програми, які покликані стимулювати учнів-дівчат продовжити навчання, а їхніх батьків – дати на це свою згоду. Здійснення таких заходів могло б відбуватися у вигляді створення відповідних фондів, які б надавали стипендії дівчатам, що навчаються у вузах, технікумах та ремісничих училищах;

2) усунення стереотипного мислення про роль чоловіків та жінок у системі освіти (вносячи відповідні зміни до цієї);

3) зменшення існуючих відмінностей у рівнях навчання чоловіків та жінок. Держави покликані розробляти такі програми, які б давали жінкам можливість відновити шкільне навчання або відвідувати спеціальні курси. Таким чином, жінкам, які свого часу не здобули рівної з чоловіками освіти, має бути надана можливість «надолужити втрачене», щоб перебувати «на рівних ролях», як на виробництві, так і в суспільстві в цілому.

Рівність у сфері зайнятості та прав, пов'язаних із трудовою діяльністю, давно визнається одним із значних чинників у сфері боротьби за права жінок. Досі активну роль у цій боротьбі на міжнародному рівні відігравала МОП. У ст. 11 Конвенції дублюються та уточнюються багато прав жінок, які були

раніше проголошені МОП. Стаття чітко визначає, що жінки можуть користуватися правом, яке є невід'ємним правом всіх людей, і наводиться вичерпний перелік зобов'язань держав-учасниць для забезпечення повної та ефективною реалізації даного права жінками так само, як і чоловіками у сфері зайнятості. При цьому уточнюється, що у державі недостатньо заборонити на рівні закону дискримінаційну практику працевлаштування. Забезпечення рівних можливостей у цій галузі передбачає, зокрема, рівність можливостей у сфері підготовки до трудової діяльності у вигляді загального та професійного навчання. При найманні на роботу до жінок повинні застосовуватися ті ж критерії відбору, що й до чоловіків.

У свою чергу жінкам має бути гарантоване право на вільний вибір професії: вони не повинні автоматично прямувати до традиційних «жіночих» професійних сфер. Тим часом належної реалізації даної гарантії досі не відбулося.

Жінки у виробничій сфері повинні мати право на однакову винагороду та на отримання всіх пов'язаних із виконуваною трудовою функцією (роботою) пільг. Необхідно забезпечити захист прав жінок у системі соціального забезпечення: повинні вживатися відповідних заходів для надання їм оплачуваної відпустки, а також допомоги у разі виходу на пенсію, безробіття, хвороби та по старості.

Жінки повинні бути захищені від дискримінації у професійно-трудоному середовищі через заміжжя або материнство. Це положення сформульовано дуже чітко: держави повинні заборонити роботодавцям використовувати вагітність або сімейний стан як один із критеріїв при наймі або звільненні працюючих жінок, а також вживати заходів для того, щоб дозволяти батькам поєднання сімейних обов'язків зі службовими функціями, надаючи їм такі пільги, як оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, допомога по догляду за дитиною та спеціальний захист у період вагітності.

Зрештою, справжня рівність у сфері зайнятості вимагає вжиття заходів, які спрямовані на захист жінок від будь-яких форм насильства на робочому місці. Одна із найбільш поширених форм такого насильства – сексуальні домагання з боку керівника та (або) товаришів по службі чоловіків. Замість того, щоб ставитись до жінок як до рівноправних колег по роботі, чоловіки нерідко розглядають їх лише як об'єкт сексуальних домагань. Важливо, що гарантії досліджуваного рівності і дискримінації, закріплені у ст. 11 Конвенції, застосовні тільки до жінок, офіційно прийнятих на роботу, внаслідок чого в уразливому становищі, як і раніше, залишаються багато жінок, робота яких (наприклад, фрілансери) офіційно не визнається, і права яких, як і раніше, фактично позбавлені юридичного захисту [44]. Зокрема, такою традиційно та стійко «безправною» групою залишаються жінки, які проживають та ведуть підсобне господарство у сільській місцевості.

Закріплюючи дію принципу рівноправності чоловіків та жінок, ст. 15 Конвенції передбачає поширення його дії і на цивільно-правові відносини, «надаючи жінкам однакові з чоловіками громадянську правоздатність та однакові можливості її реалізації». Саме у сфері цивільного права жінки, як правило, піддаються дискримінації. Наприклад, у багатьох країнах право власності чоловіка і жінки має різний юридичний обсяг: тільки діти чоловічої статі можуть успадковувати земельні угіддя, що належать сім'ї, і після весілля у власність чоловіка автоматично переходить вся власність дружини. Так, у Ботсвані, Лесото, Зімбабве закони про подружню власність ставлять заміжніх жінок у підлегле стосовно чоловікові становище, та його права власності залежить від чоловіка як глави сімейства. У свою чергу в Норвегії діє Закон про рівноправність, який запроваджує батьківську квоту: за батьками закріплюється право на чотири тижні відпустки з декретної відпустки в цілому, яка є оплачуваною. Однак при цьому у законодавстві низки країн передбачається, що управління сімейною власністю має здійснюватися чоловіком – главою сім'ї, внаслідок чого це право за жінками не визнається. Правові системи багатьох країн забороняють жінці та

самостійно укладати будь-які договори, вимагають наявності підпису її чоловіка для того, щоб такий договір мав законодавчу силу навіть у тих випадках, коли йдеться про майно, що належить їй на праві власності, чи доходи.

Розглянута стаття Конвенції встановлює обов'язок держав-учасниць вживати позитивних (юридичних) заходів щодо забезпечення повної рівноправності жінок з чоловіками у сфері цивільного права. Відповідно, держави, що приєдналися до угоди, повинні скасувати або змінити закони або акти, які тією чи іншою мірою обмежують правоздатність жінок.

Гарантії прав жінок у сфері медичного обслуговування. Державно-правове забезпечення у цій галузі передбачає усунення всіх юридичних та соціальних бар'єрів, які можуть перешкоджати чи заважають жінкам повною мірою користуватися медичними послугами. Національним органам влади слід вжити заходів щодо забезпечення доступу до медичного обслуговування всіх жінок, включаючи тих, обмеження статусу яких обумовлені нестачею фінансових коштів, неграмотністю або фізичною ізоляцією (наприклад, жінок у сільській місцевості). Незважаючи на те, що це право – стосовно жінок – не є загально визнаним, здатність останніх контролювати власну фертильність має визначальне значення для фактичного користування всіма визнаними правами, включаючи право на здоров'я.

Зазначена концепція цілком підтверджується встановленням ст. 12 Конвенції, у якій безпосередньо порушується питання планування розмірів сім'ї. Як жінки, так і чоловіки повинні мати можливість безперешкодно планувати склад сім'ї, а держави-учасниці зобов'язані надавати інформацію та організувати навчання належним методам такого планування. При цьому будь-які національні нормативні правові акти, які обмежують доступ жінок до системи планування сім'ї або інших медичних послуг (наприклад, попереднє отримання дозволу чоловіка на звернення за медичною допомогою), визнаються такими, що суперечать положенням зазначеної статті і, отже, вимагають зміни або скасування. При цьому на державному

рівні має бути забезпечене інформування працівників системи охорони здоров'я та населення загалом, що подібні «дозволи» більше не потрібні, а така практика є порушенням прав жінок.

Крім того, п. 2 ст. 12 Конвенції визнає за жінкою право на необхідне додаткове обслуговування та увагу під час вагітності та післяпологового періоду. Держави-учасниці повинні не тільки визнати, а й забезпечити (як мінімум, юридично) потреби жінок, які отримують медичне обслуговування у цей період, їх доступ до відповідних медичних послуг та ресурсів, включаючи адекватне харчування до та після вагітності [44].

Загалом можна дійти висновку, що система міжнародно-правових актів проголошує низку основних прав жінок та закріплює гарантії їх реалізації та, особливо, захисту у різних сферах життєдіяльності суспільства та держави. При цьому серед прав жінок, які гарантовані профільними нормами міжнародного права, можна виділити:

Права у сфері зайнятості – система норм міжнародного права у сфері зайнятості гарантує забезпечення рівного доступу до праці, рівну заробітну плату, скорочений робочий тиждень, відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, захист материнства та ін. Такі «послаблення» пов'язані з фізіологічними особливостями жіночого організму, та сьогодні вони вже не мають прямого зв'язку з економічними чи політичними причинами.

Вибірчі права – активне та пасивне виборче право, тобто право голосу на виборах та референдумах, а також право бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування. Визнано та гарантовано право представляти інтереси держави на міжнародному рівні.

Право на освіту – система норм міжнародного права, що регулюють здобуття освіти жінками у національних освітніх організаціях. Забезпечує право вибору освітньої організації незалежно від її профілю, право вибору освітньої програми та права участі в освітній діяльності. Не допускається обмеження прав жінок на наукову та творчу діяльність. Інші цивільні права – включають особисті майнові і немайнові права, право визначення

громадянства, свобода шлюбних відносин, рівність прав на виховання дітей, рівність сімейних прав, декларація про рівний доступ до сфері медичних послуг тощо.

Таким чином, на сучасному етапі можна говорити про встановлення досить цілісної та орієнтованої на ефективне здійснення системи юридичних гарантій реалізації та захисту прав жінок як на транснаціональному, так і за умови виконання державами міжнародних зобов'язань на національному рівнях.

2.2. Діяльність спеціалізованих міжнародних організацій у сфері забезпечення прав жінок

Поряд із структурними елементами ООН та органами, заснованими у зв'язку з прийняттям різних конвенцій, розглядом питань, що стосуються прав людини в цілому та прав жінок, зокрема, займаються багато спеціалізованих організацій при ООН. У низці їх створено і функціонує система розгорнутого міжнародного контролю забезпечення зазначених прав, має свої специфічні риси.

Серед таких спеціалізованих утворень слід особливо виділити Міжнародну Організацію Праці (далі – МОП), досвід якої може бути успішно використаний у діяльності інших міжнародних організацій. Робота МОП у сфері захисту прав жінок акцентована на вирішенні проблем зайнятості жінок, оцінки їхньої праці, специфічних питань, що належать до трудових із сімейними обов'язками, умов праці.

Однією з основних змін, що спостерігаються на ринку праці протягом останніх 20-25 років, є зростання частки жінок серед економічно активного населення.

У свою чергу з моменту заснування у діяльності МОП щодо жінок простежуються два основні напрямки:

- 1) забезпечення захисту жінок на сфері зайнятості;

2) створення їм рівних можливостей із чоловіками.

При цьому важливою складовою в системі гарантій прав жінок залишається охорона материнства, яка забезпечується двома Конвенціями МОП: № 3 1919 р. та № 103 1952 р. (До і після пологів). Обидві Конвенції зазначають, що тривалість обов'язкової післяпологової відпустки має становити не менше шести тижнів. При цьому Конвенція № 3 поширює свою дію на робітниць промислових та торгових підприємств, а № 103 – і на жінок, зайнятих на непромислових та сільськогосподарських роботах (включаючи надомниць). Конвенції наказують виплачувати жінці під час відпустки у зв'язку з вагітністю допомогу, достатню для утримання її та дитини в нормальному стані здоров'я (№ 3), причому сума грошової допомоги, що надається за рахунок коштів обов'язкового соціального страхування, обчислюється на основі попереднього заробітку і становить 2/3 від його середнього розміру (№103). У свою чергу обидві Конвенції єдині у питанні однозначності заборони звільнення жінки під час відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами.

У розвиток цієї тенденції в 1981 р. МОП прийняла Конвенцію № 156 про рівне поводження і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок. Її дія поширюється на трудящих чоловіків і жінок, які мають сімейні обов'язки (тобто в тому випадку, якщо на їхньому утриманні перебувають діти та інші найближчі родичі, члени їх сімей), коли такі обов'язки обмежують можливості участі подружжя (-га) в економічній діяльності. Конвенція передбачає заходи, які передусім відповідають національним умовам та можливостям країни щодо забезпечення трудящим із сімейними зобов'язаннями права на вільний вибір та отримання роботи, причому з урахуванням їх вимог до умов зайнятості та соціального забезпечення. У документі також визначено заходи щодо сприяння розвитку державних та (або) приватних служб побуту, таких, як установи з догляду за дітьми та надання допомоги сім'ям (з дітьми) . У частині покращення умов праці та якості життя запропоновано також передбачити скорочення робочого часу.

Потреби працівників враховуються і при наданні відпусток, складанні розкладів при змінних та нічних роботах [35].

Таким чином, положення Конвенції № 156 спрямовані на встановлення справжньої рівності можливостей для трудящих чоловіків та жінок із сімейними обов'язками.

При цьому протидія дискримінації трудящих жінок, забезпечення їхньої рівноправності з чоловіками залишається одним із пріоритетних напрямків у діяльності МОП.

Усунення всіх видів дискримінації трудящих у сфері трудових відносин, заснованої на ознаках раси, кольору шкіри та, природно, статі, присвячено Конвенцію № 111 МОП про дискримінацію у сфері праці та занять.

Змістом такої дискримінації є обмеження або перевага, заснована на ознаці статі і що має своїм результатом ліквідацію або порушення рівності можливостей або звернення в галузі праці. Проте Конвенція, загалом, не забороняє дискримінації, передбачаючи саме для держав-членів проведення політики, спрямованої на боротьбу з дискримінацією. Відповідно до її ст. 2 кожен член МОП зобов'язується проголошувати та проводити національну політику, спрямовану на заохочення рівності можливостей та звернення щодо праці та занять. З метою викорінення будь-якої дискримінації Конвенція анонсує заходи щодо боротьби з дискримінацією, приділяючи основну увагу їхнім законодавчим видам. Як механізм контролю держави-члени зобов'язані у своїх щорічних доповідях МОП про застосування Конвенції вказувати заходи, реалізовані відповідно до антидискримінаційної політики.

Право жінок претендувати на будь-яку посаду, причому в будь-якій галузі та сфері, також захищається Конвенцією, і тут можна говорити про поширення її дії на право рівної винагороди для чоловіків і жінок за працю рівної цінності, що відбилося і в інших міжнародних документах МОП, присвячених окремим правам та гарантіям у сфері праці. Тим часом, саме

Конвенція № 111, закріпивши офіційно поняття рівної винагороди чоловіків та жінок за працю, запропонувала державам-учасницям не лише визначити методи об'єктивної оцінки різних робіт, а й різні способи застосування щодо всіх трудящих зазначеного принципу рівної винагороди, причому наголосивши на законодавчих заходах

Узагальнюючи, можна резюмувати, що діяльність МОП щодо забезпечення рівних прав і можливостей для жінок розвивається у трьох ключових напрямках:

1) інформаційно-аналітична діяльність: вивчення статусу жінок у трудовій сфері та складання прогнозів про розподіл ролей між чоловіком та жінкою на ринку праці;

2) розробка та прийняття спеціальних Конвенцій щодо регулювання питань трудових відносин;

3) забезпечення розгорнутого міжнародного контролю над виконанням норм Конвенцій МОП, прийнятих державами-членами.

Звісно ж, що створена організацією система розгорнутого контролю міг би сприяти реальному поліпшенню становища жінок у сфері – сфері трудових відносин, і соціального захисту. У цьому можна назвати ряд переваг системи контролю МОП.

По-перше, зазначений контроль встановлений над усіма членами організації та здійснюється незалежно від ратифікації тієї чи іншої конвенції, в силу лише самого факту членства держави у МОП.

По-друге, цей контроль проводиться і щодо предмета рекомендацій, які не мають обов'язкової юридичної сили. Комітет експертів із застосування конвенцій та рекомендацій, вивчаючи інформацію держав про їх виконання, готує щорічні доповіді та надсилає їх Комітету конференції із застосування Конвенцій та рекомендацій. Висновки та зауваження цього Комітету вносяться до доповіді, яка обговорюється на пленарних засіданнях конференцій. Доповіді та висновки, як і дискусії на конференції, широко публікуються та не є конфіденційними.

Таким чином, розроблена та реалізована МОП система контролю змушує держави продумано підходити до здійснення конвенційних норм, що позитивно позначається на забезпеченні статусу жінок у сфері праці, а й у суспільстві загалом.

Далі слід підкреслити безперечний внесок ООН та її структурних компонентів у вирішення питань освіти, науки та культури у контексті досягнення рівноправності чоловіків та жінок.

З часу створення організація здійснила значну роботу в галузі сприяння заохоченню та гарантованості прав людини взагалі та жінок, зокрема, на освіту та культурний розвиток. При цьому як один з основних напрямів її діяльності було визначено (і досі актуально) освітню діяльність за участю жінок, особливо в азіатських та африканських державах. Велика кількість програм була спрямована на боротьбу з неписьменністю.

Нині під егідою ООН активно реалізуються програми, зорієнтовані: вивчення традиційного становища жінок на різних культурах; ліквідацію неписьменності серед дівчаток та жінок; розроблення певних стандартів у галузі освіти для жінок та дівчаток з урахуванням їх конкретних потреб; пропаганду досягнення рівного доступу до освіти без дискримінації за статтю.

Крім того, ООН займається правотворчою діяльністю, розробляючи та приймаючи відповідні міжнародні документи. Так, у 1960 р. було прийнято Конвенцію про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. Керуючись принципом недискримінації, Конвенція проголосила «право кожної людини на освіту», а також закріпила, що дискримінацію в галузі освіти слід визнавати порушенням зафіксованих у ній прав. Документ зобов'язує держави вживати заходів щодо ліквідації та запобігання дискримінації в галузі освіти, серед яких має бути не лише законодавча заборона дискримінації, але також розробка та реалізація загальнодержавної політики, цілеспрямованої на здійснення рівних можливостей особистості в галузі освіти з урахуванням культурних особливостей (ст. 4) [35].

Постулюючи базовою метою освіти повноцінний розвиток людської особистості, повагу до прав і свобод, Конвенція передбачає жорсткий контроль за виконанням її державами, а саме:

- надання останніми періодичних доповідей з відображенням у них вжитих законодавчих заходів,
- розробку та розвиток загальнодержавної політики та досягнутих результатів у здійсненні цієї Конвенції.

На наш погляд, відмінністю Конвенції 1960 р. слід визнати недопущення будь-яких застережень до неї (ст. 9). Звісно ж, всі міжнародні договори, що стосуються правами людини, не повинні допускати можливості застережень, щоб не відбувалося їх вихолощування.

У тісній співпраці з ООН працює Міжнародний навчальний та науково-дослідний інститут щодо покращення становища жінок (МУНІУЖ), який, по суті, є автономним органом у системі ООН. Його основне завдання полягає у виконанні планів науково-дослідної, навчальної та інформаційної роботи у всьому світі, з тим, щоб сприяти залученню жінок до процесу розвитку як основних учасників. Інститут тісно співпрацює не лише з ООН, її спеціалізованими установами, а й з урядовими та неурядовими міжнародними організаціями.

У процесі здійснюваної МУНІУЖ роботи йде пошук вирішення проблем, пов'язаних із правовим та соціальним становищем жінок. Дослідження ведуться за такими ключовими напрямками, як: розширення прав жінок; жінка, навколишнє середовище та раціональний розвиток; статистика та показники статусу та ролі жінок; жінки та зв'язку.

Одна з програм МУНІУЖ присвячена оптимізації системи статистичних показників для більш адекватного відображення статусу та ролі жінок у суспільстві порівняно з чоловіками, а саме – ця система заснована на тендерному обліку становища жінок та чоловіків. Результати досліджень Інституту підкреслюють внесок жінок у забезпечення раціонального розвитку, причому щодо жінок передбачається центральне місце у такому

розвитку. Діяльність інституту в галузі навчання та зв'язку має на меті дати можливість жінкам і чоловікам змінити систему взаємовідносин між статями на основі взаємних інтересів та справедливості, або рівноправності.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що головним координатором у справі забезпечення прав жінок є система ООН, що має досить велику і розгалужену структуру, включаючи профільні підрозділи та сусідні організації. Крім того, існує низка органів, які безпосередньо відають загальною компетенцією всієї системи ООН. Їхнє функціонування прямо чи опосередковано пов'язане з централізованим регулюванням соціально-економічної та гуманітарної діяльності, у тому числі й у галузі захисту прав жінок.

У загальних рисах функції та повноваження органів та організацій системи ООН у сфері захисту прав жінок полягають у розробці міжнародно-правових документів про права жінок та загальних рекомендацій з цієї проблеми, у здійсненні непрямого контролю за практичною реалізацією державами прийнятих зобов'язань у цій галузі, а також у діяльності з надання інформації та певної техніко-гуманітарної допомоги. Спеціалізовані ж установи, такі як МОП, ВООЗ, ЮНЕСКО та ін., здійснюють досить жорсткий контроль за реалізацією конвенційних та інших міжнародно-правових установлень, аж до застосування санкцій до держав-порушників.

При цьому світовий процес інтеграції характеризується збільшенням структур у системі ООН, які відповідають за реалізацію прав людини загалом та окремо – жінок. Так, за останнє десятиліття для безпосереднього вирішення проблем забезпечення прав жінок було запроваджено посаду Спеціального доповідача з питань насильства щодо жінок, Спеціального радника Генерального секретаря ООН з тендерних проблем, створено відділ з просування жінок як частину Секретаріату та ін. [35].

Однак, незважаючи на досить активну діяльність ООН, держав-членів та неурядових організацій у справі забезпечення тендерної рівності, слід зазначити, що робота ООН як органу міжнародного контролю за

забезпеченням прав жінок на національному рівні все ж таки недостатньо ефективно. Серед причин такої ситуації можна назвати такі: сесійний характер діяльності комітетів та комісій, відсутність достатніх повноважень до прийняття результативних рішень, приреченість на компроміс. Роботі контрольних органів ООН у галузі прав жінок, а саме Раді з прав людини, Комісії з становища жінок та різних спеціалізованих установ, властиві дублювання функцій та повноважень, систематичне перенесення розгляду численних питань порядку денного на наступні сесії. Крім того, самі держави-члени не надають свої доповіді вчасно, спотворюють статистику. Не ведеться контролю над виконанням державами рішень, рекомендацій і зауважень, прийнятих органами ООН; багато хто з таких рішень, по суті, ігнорується державами. Нестача конвенційних механізмів, якою є, зокрема, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, полягає в тому, що вони недоступні для громадян тих країн, які не беруть участь у Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (або досі її не ратифікували).

Враховуючи вказане, варто погодитися, що універсальний механізм захисту прав жінок у рамках системи ООН має зазнати ряд змін, а саме: як головна структура, що координує діяльність держав у галузі захисту прав жінок, має бути Комісія з становища жінок, для чого необхідно наділити її особливими повноваженнями, головне у тому числі – жорсткий контролю над виконанням державами взятих він зобов'язань; необхідно заснувати посаду Верховного комісара з рівноправності як головного координатора забезпечення принципу рівноправності чоловіків та жінок; слід змінити режим роботи Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок: проводити засідання двічі на рік протягом трьох тижнів; потрібно розробити однакову систему подання доповідей у всі Комітети та Комісії, враховуючи порівняльні показники становища чоловіків та жінок у суспільстві; необхідно наділити Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок правом приймати та розглядати індивідуальні скарги від жінок та неурядових організацій щодо порушення прав жінок у конкретних державах; слід розширити можливість

Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок з контролю за здійсненням профільної Конвенції шляхом виділення людських та фінансових ресурсів із регулярного бюджету ООН, включаючи допомогу експертів із правових питань; всім іншим договірним органам у межах своїх мандатів також слід належним чином враховувати здійснення Пекінської Платформи дій та забезпечувати включення до своєї роботи питань про рівний статус та права людини жінок; спеціалізованим установам слід надати належну технічну допомогу та інші форми допомоги країнам з перехідною економікою з метою полегшити вирішення їхніх конкретних проблем у галузі покращення становища жінок; слід приділити більше уваги набору та просуванню жінок на посади категорії фахівців для досягнення тендерного балансу, особливо на керівних посадах ООН; на регулярній основі подавати доповіді своїм органам (ООН) про прогрес у досягненні тендерної рівності чоловіків та жінок.

Таким чином, на міжнародному рівні існує система органів, які забезпечують ведення міжнародної політики, спрямованої на забезпечення прав жінок, вироблення єдиної (в т.ч. національної) концепції реалізації цих прав у різних сферах життєдіяльності суспільства та держави. Серед таких організацій можна визначити найбільш значущі: Міжнародна організація праці, ООН, її спеціалізовані органи та профільні структурні формування.

РОЗДІЛ 3

ПОЛОЖЕННЯ ЖІНОК В СУЧАСНОМУ АРАБСЬКОМУ СВІТІ: СПЕЦИФІКА ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ

3.1. Конституційно-правовий статус особистості в країнах арабського сходу та права жінок

Права людини у цілому світі, в даний час, стали однією із ключових наукових проблем, що вивчаються з найширших і найрізноманітніших позицій: з філософсько-гуманістичної точки зору, в аспекті сутності та явища влади, принципів розбудови правової системи, здійснення економічної та культурної політики, а також боротьби зі злочинністю, екологічними і т. д. На права людини покладено вирішення значного кола внутрішніх, міжнародних, а також глобальних завдань. Практично у кожній галузі життєдіяльності людини права виявляють свою присутність. І якщо в демократичних країнах (умовно назвемо «країни Заходу») юридична література містить докладні дослідження, щодо прав людини, конституційно-правового статусу особистості, механізмів та процедур захисту цих прав, то в країнах «Сходу» правова регламентація правового статусу особистості практично не досліджена.

Конституційний статус особистості в державах, де сильним залишається вплив шаріату, включає у собі належність до громадянства цієї країни, певний обсяг прав і свобод та обов'язки громадянина.

Він багато в чому визначається характером політичного режиму, конституційною системою державних органів, становищем глави держави – президента чи монарха, і навіть ступенем впливу норм ісламу на державно-правові і політичні інститути і органи.

Зазвичай статті конституції, що закріплюють правовий статус особистості, об'єднані у єдині глави. Водночас положення, що стосуються регламентації правового статусу особи, можуть бути розподілені за різними

розділами. Зокрема, основи виборчого права та виборчої системи можуть бути включені до розділів про порядок формування вищих виборних органів влади та місцевого самоврядування, а також питання функціонування політичних партій чи інших масових громадських організацій [1].

Розділи чи глави конституцій про права і свободи іменуються так: «Громадяни Лівану, їхні права та обов'язки» (10 статей) – Конституція Лівану 1926 р. із змінами; «Основні права та обов'язки» (18 статей) – Конституція Іраку 1990 р.; "Свободи, права, обов'язки" (25 статей) - Конституція Сирії 1973; «Публічні права та обов'язки» (21 стаття) – Конституція Кувейту 1962 р.; «Публічні свободи, права та обов'язки» (23 статті) – Конституція Єгипту 1971 р.; «Публічні права та обов'язки» (26 статей) – Конституція Оману 1996 р.; «Права та обов'язки йорданців» (17 статей) – Конституція Йорданії 1952 р. із змінами; «Права та обов'язки» (21 стаття) – Конституція Саудівської Аравії 1993; «Основні принципи» (18 статей) – Конституція Марокко 1992; "Загальні положення" (17 статей) - Конституція Тунісу 1991; "Загальні положення, основні принципи" (22 статті) - Конституція Мавританії 1991; «Основні права та обов'язки громадян» (18 статей) – Конституція Ємену 1991 р.; «Права і свободи» (31 стаття) та окрема глава «Обов'язки» (10 статей) - Конституція Алжиру 1996 [2]

Таким чином, глави або розділи про права і свободи громадян у Конституціях арабських країн записані лаконічно, формулювання дуже короткі, без деталізації. Це особливо помітно у порівнянні з іншими главами конституцій, які регулюють, наприклад, повноваження та структуру вищих органів державної влади, особливо глави держави. Проте розділи про права та свободи особи розташовані, як правило, перед главами про органи влади, що свідчить про сприйняття мусульманськими державами європейської традиції прокламувати пріоритет прав і свобод людини та громадянина над повноваженнями органів держави.

У конституції Алжиру говориться, що «основні свободи і права людини і громадянина становлять загальне надбання всіх алжирців, які з покоління

до покоління зберігати в цілісності і непорушності» (ст. 32)[3]. Конституція Сирії трактує свободу як священне право[4] (Конституція Єгипту свободу особистості називає природним правом людини) і зобов'язує державу забезпечувати громадянам особисту свободу і стояти на варті їхньої гідності та безпеки (ст. 25).[5]

У конституціях арабських країн досить чітко простежується превалююче становище держави над особистістю, фактичний примат вищих органів державної влади. Зрозуміло, за цих умов говорити про наявність в арабських країнах розвиненого громадянського суспільства було б неправомірно. Таке верховенство держави стосовно особистості прямо визначає специфічні риси правового статусу громадянина. Хоча конституції арабських країн навіть у преамбулах декларують відданість принципам демократії, соціальної справедливості, міжнародним стандартам права і свободи людини, іноді навіть із посиланням на міжнародні документи (наприклад, загальну декларацію прав людини), проте не ці принципи, а пряме панування державної влади над особистістю визначає конституційний статус людини у арабських країнах»[6].

Дослідники звертають увагу до прогалини у закріпленні основних прав і свобод людини. [7] Про деякі особисті політичні та соціальні права громадян конституції не згадують, і вони регулюються нормами поточного законодавства, що, природно, надає їм вже іншого статусу та знижує їх значущість та юридичну захищеність. Це може стосуватися і таких особистих прав, як недоторканність особистості, таємниця приватного життя, трудові та деякі політичні права тощо.

Деякі проблеми конституційного статусу громадянина вирішуються на основі традицій і норм шаріату, що встановилися століттями: успадкування, шлюбно-сімейні відносини, відносини дітей і батьків, релігійний статус людини, майнові відносини і т.д. Усе це «створює додаткову неточність щодо конституційного статусу громадянина». [8] Крім того, законодавство схильне до більш частішої та непередбачуваної зміни, ніж текст конституції країни. А

неконкретність та декларативність низки основних прав і свобод, численні посилання до чинних законів (часто вже скасованих чи ще не прийнятих) ще більше посилюють «пробільність» правового становища особистості.

Серйозною проблемою правового регулювання статусу особистості є застереження та обмеження у текстах конституцій. Це можуть бути і вказівки на реалізацію цих прав тільки в рамках чинного закону, обмеження з підстав безпеки держави, її основних інститутів, загрози добрим звичаям, нормам релігії, громадському порядку тощо. Практика багатьох арабських держав наочно показує, такі застереження часто використовувалися органами структури державної влади обмеження права і свобод громадян. [9]

Велике значення для визначення правового статусу особистості в арабських країнах має вплив норм ісламу на все державне і суспільне життя цих країн, у тому числі, зрозуміло, і на зміст тексту основного закону.

Проголошення ісламу державною релігією об'єктивно серйозно обмежує правовий статус осіб, які прямо не підпадають під дію релігійних норм. Крім того, у ряді країн норми шаріату фактично стоять вище за конституційні норми або багато в чому визначають їх зміст і спрямованість. І цілком природно, що якщо Конституція вимагає від державних службовців вірності нормам ісламу у своїй роботі, то ця вимога прямо обмежує надходження на державну службу певних категорій громадян, котрі свого часу чимось порушили ці норми.

Найважливішим фактором, що впливає на конституційний статус особистості, залишається традиційно невідповідність конституційних норм про права і свободи громадян і повсякденної політичної практики, що рясніє найчастіше грубими порушеннями конституційних прав і свобод, особливо в періоди загострення внутрішньополітичної боротьби або зовнішньої загрози, коли та позаконституційні розправи з неугодними особами. Важливу роль при цьому відіграє і неписьменність більшості населення, пережитки родових відносин, низька політична та правова свідомість населення, авторитарні методи державного керівництва суспільством тощо.

Багато конституційних положень, які явно закріплюють конституційний статус особистості, залишаються нереалізованими або мають явно обмежений характер через відсутність матеріальних, політичних та юридичних гарантій їх здійснення. Відсутність таких гарантій – одна з основних рис арабських конституцій, що перетворюють конституційно-правовий статус особи на відверту фікцію. Зрозуміло, у багатьох випадках відсутність таких гарантій – це не зла воля законодавця, а об'єктивна реальність, пов'язана з соціально-економічними та політичними умовами, що існують у цих країнах, з феодально-патріархальними пережитками, що панують у багатьох сферах суспільного життя.

Важлива конституційна особливість мусульманських держав – відверто слабка міжнародно-правова забезпеченість конституцій, більшість з яких характерна відсутність пріоритету норм міжнародного права над внутрішньо-конституційним правом, хоча відсилання до міжнародних документів і повагу до принципів міжнародного права декларуються.

На сучасному етапі конституційного розвитку арабських країн будь-яких тенденцій до розширення обсягу конституційних прав і свобод у переважній більшості конституцій не спостерігається, як не спостерігається і появи нових конституційних прав громадян, хоча в цьому відношенні сучасний конституціоналізм, особливо в розвинених країнах Європи, просунувся досить далеко вперед, забезпечуючи своїм громадянам нові права в інформаційній та екологічній сферах, у комп'ютерних технологіях, у сфері особистої та суспільної безпеки тощо. Таких нових підходів до прав і свобод навіть у найрозвиненіших арабських країнах поки що немає.

Питання про права мусульманської жінки безпосередньо пов'язане з статусом жінки, що історично склався, в мусульманському суспільстві та особливостями окремих країн, де іслам відіграє важливу роль у правовій системі. Тим часом мусульманське право, на відміну від інших правових систем, приділяє велику увагу регламентації сімейно-шлюбних правовідносин та правовому становищу жінки, зокрема. Правова система

шаріату встановлює підлегле становище жінок виходячи з «природного переваги чоловіків». Це означає, що жінки перебувають під опікою чоловіків. Сформовано стереотип, що в арабських країнах жінки позбавлені права обіймати державні посади, а також виступати керівниками громадських організацій (оскільки жінки не можуть керувати чоловіками). Крім того, жінки зобов'язані – і це дуже важливо для розуміння соціального статусу та прав мусульманської жінки – приховувати фігуру та обличчя у громадських місцях. За сімейним правом чоловікам дозволено мати чотири дружини право здійснювати з них повний контроль у шлюбі до покарання непослух, якщо вважатимуть це за необхідне. Чоловік має право розлучитися з будь-якою дружиною з власної волі, а дружина не має права на розлучення, крім як за судовим рішенням на підставі конкретних і обмежених причин. Згідно з правом про спадкування, жінки мають право лише на половину частки чоловіків. Якщо жінка порушує закон шаріату або щодо неї порушується закон (мова йде про згвалтування) в більшості випадків вона виявляється наданою самій собі, оскільки сім'я її не приймає. Найчастіше єдиним виходом для неї є самогубство. Її можуть також вбити родичі чоловіка, оскільки у багатьох мусульманських країнах «вбивства честі» не розглядаються як кримінальні злочини.

Статус жінки в ісламському суспільстві багато в чому визначається традиціями, що склалися протягом століть. Немусульманське право в мусульманських країнах існує лише кілька десятиліть, тому не робить великого впливу на становище жінок. У невеликих містах та сільській місцевості більшість чоловіків та жінок навіть не знайомі з чинним законодавством своєї країни. До того ж, починаючи з другої половини минулого століття, ісламізація суспільного життя переживає своєрідний ренесанс, який можна спостерігати не лише в низці країн Середнього та Близького Сходу, а й в Азії та Африці, і навіть у мусульманських громадах у Європі. Процес ісламізації накладає свій відбиток на правове становище жінок у мусульманських країнах, на можливості їхньої участі у громадському

житті та забезпечення гендерної рівноправності. Жінці відводиться роль домогосподарки та матері, тоді як чоловік повинен захищати та забезпечувати свою сім'ю. Культурна практика «ківами» (захисту) честі та гідності жінки у багатьох арабських країнах призводить до обмеження жінок у пересуваннях як усередині країн, так і у закордонних поїздках. У цьому не останню роль формуванні сприйняття місця жінки у суспільстві, причому як чоловіками, а й самими жінками, грає релігійний чинник. За даними опитування Центру Геллапа в Абу Дабі, понад 60% жінок у кожній із країн, що входять до Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), заявили, що релігія відбивається на всіх аспектах їхнього життя. На жаль, іноді це «віддзеркалення» призводить і до трагічних наслідків. Однак процеси глобалізації, які неухильно розширюються і на арабський світ, вимагають від арабських режимів хоча б часткової модернізації суспільства. У зв'язку з цим виникає питання примирення багатотисячолетніх традицій та національної культури з міжнародною думкою на тлі зростаючого занепокоєння світової спільноти становищем арабських жінок та проблеми збереження культурної самоідентичності арабів.

Приєднавшись до принципів Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), арабські країни Перської затоки не забули про деякі застереження щодо прийняття до уваги принципів шариату щодо того, що чоловіки та жінки є за своєю сутністю різними, а не нерівними. Проте поступово країни Перської затоки переглядають усталені норми щодо місця жінок у суспільстві. І насамперед зміни торкнулися ринку праці, де з кожним роком зростає присутність жінок. Більшість жінок у країнах Перської затоки зайняті у державному секторі. Згідно зі статистичними даними, зайнятість жінок на ринку праці Кувейту склала 31,8% у 2001 р. та 51% у 2007 р. У Бахреї показник працюючих жінок склав 21% у 2000 р. та 31% у 2007 р. Відчутно додалося працюючих жінок у ОАЕ, збільшившись з 15% у 2000 р. до 41% у 2007 р. Більш детальні та актуальні дані щодо зайнятості жінок, які живуть у країнах арабського світу,

представлені у звіті Центру Гелапа в Абу Дабі за 2011 р. Згідно з цим звітом, найвищі показники зайнятості арабських жінок на офісній роботі: 38% жінок у Бахреїні, 64% - у Кувейті, 10% - у КСА та 64% - в ОАЕ. У сфері торгівлі зайнято 14% жінок у Бахреїні, 9% - у КСА, 5% - в ОАЕ. На сферу обслуговування припадає 16% жінок у Бахреїні, 4% - у Кувейті, 9% - у КСА та 10% в ОАЕ. Власний бізнес мають 5% жінок у Бахреїні, 2% – у Кувейті, 11% у КСА та 3% в ОАЕ [2]

Загалом зміни, що відбуваються в країнах РСАДПЗ та пов'язані з вирішенням гендерного питання, мають суперечливий характер. З одного боку, спостерігається певний прогрес: зростає присутність жінок на ринку праці, участь у політичному житті, рівень грамотності тощо. до сучасних реалій.

3.2. Політична участь жінок: права декларовані та права реальні

Проблема прав жінок у мусульманських країнах співвідноситься з тим, що мусульманські країни не ратифікували Загальну Декларацію прав людини, прийняту ООН у 1948 р., оскільки, на їхню думку, вона не є «загальною», а лише представляє інтереси «заходу». В ісламі жінка і чоловік не можуть мати однакових прав, так само як віруючі та невіруючі.

Обсяг прав жінок, який було закріплено у законодавстві мусульманських країн, різний. Однак можна помітити зближення законодавства мусульманських країн із європейськими (і міжнародними) стандартами щодо прав жінок. Але в той же час, у багатьох арабських країнах права і свободи, які надаються жінкам, часто ігноруються самими жінками, оскільки в цих країнах дуже важливе значення релігійних звичаїв.

Щодо визнання політичних прав жінок мусульманські країни поділяються на дві групи - країни, які визнають їх (Туніс, Марокко, Алжир, Єгипет, Ліван, Йорданію, Ірак та Ємен), та країни, які їх не визнають (Саудівська Аравія, Кувейт, Іран.). Однак, незважаючи на визнання

політичних прав жінок, реальна їхня участь у політичному житті в арабських країнах дуже низька, що не впливає на функціонування держави.

Причини, що перешкоджають ефективній участі арабських жінок у політичній сфері, можна, на наш погляд, розділити на три види:

1. Культура та звичаї;
2. Політична система;
3. Соціально-психологічні особливості арабських жінок.

Культура та звичаї.

Через причини, пов'язані з успадкованим культурним характером арабського суспільства, в якому домінує патріархальна система, що базується на контролі чоловіків та їх ключової ролі, всі провідні посади в державі обіймають чоловіки.

Патріархальна система заснована на статевому розподілі ролей. Роль жінки зводиться до виконання домашньої роботи та заняття традиційних жіночих робочих місць, тоді як чоловіки виконують усі соціальні та політичні функції без винятку.

Освітня система зміцнювала у існуючій патріархальній системі за допомогою освітніх програм традиційні стереотипні образи чоловіків та жінок.

Мусульманська релігія та звичаї відіграють велику роль в ізоляції та обмеженні можливостей участі жінок у політичному житті.

Політична система.

Для політичних систем мусульманських країн характерною є відсутність демократичних традицій у багатьох державах, чи то монархії чи республіки, а також відсутність інтересу пересічних громадян до питань політики. Незважаючи на те, що загалом було визнано політичні права громадян, їх здійснення в більшості арабських країн нині стримується через систему політичних партій в одних державах та контроль за племінною кастовою системою в інших країнах. Незважаючи на існування різних політичних течій, ситуацію в арабських державах завжди контролює партія,

яка перебуває при владі. Опозиційні партії рідкісні та займають слабкі позиції. Ця система надає кандидату право брати участь у виборах як представник певного клану, а не як індивід у співтоваристві. Наприклад, в Ємені навіть після об'єднання, домінує політична конкуренція серед кланів, на першому місці при виборі у людей приналежність до якогось клану, що заважає вибору як прояву громадянської позиції кожної людини.

Таким чином, у виборі влади людина виражає не свободу своїх політичних поглядів та громадянську позицію, а приналежність до певної національної чи релігійної групи людей (як, наприклад, у Лівані). В цих умовах відзначається низький рівень участі жінок у політичній сфері, як, втім, і громадян загалом у політичному житті, зокрема у електоральному процесі, як, наприклад, це відбувається на виборах Алжиру.

Соціально-психологічні особливості арабських жінок.

Знання особливостей життя та соціального статусу жінок у більшості арабських країн пояснює наявність перешкод соціально-психологічного характеру на шляху участі жінок у політичній діяльності. Так, тягар сімейних обов'язків, виховання дітей та внутрішньосімейні справи не залишають часу та можливості жінкам цікавитися тим, що відбувається поза сім'єю. Суспільство негативно сприймає тих жінок, які беруть участь у політичному житті, покладаючи відповідальність за проблеми в сім'ї, розлучення, соціальні проблеми на політично активних жінок, оскільки здебільшого вони виявляють себе у сферах, пов'язаних із соціальними аспектами життя суспільства, а не міністерствах оборони, внутрішніх справ, юстиції тощо.

В результаті жінки бояться залишати свій будинок і проявляти активність, вступати в політичні партії та неурядові організації. На додаток до цього слід додати ще дві важливі причини. Перша причина – високий відсоток неграмотності серед жінок в арабському світі, незважаючи на обов'язкову та безкоштовну освіту. Друга причина обумовлена недостатньою поінформованістю жінок про свої права, незнання як цими правами користуватися та покращити своє становище відповідно до закону[1].

Ці численні причини є перешкодою на шляху участі жінок у політичному житті та здійсненню політичних прав у цілому, спрямованих на забезпечення демократії та рівності. На наш погляд, існує нагальна необхідність у вжитті заходів щодо підвищення рівня обізнаності та поінформованості жінок у галузі прав, розробки методичних матеріалів, що розкривають технології роботи з жінками в цьому напрямі, що дозволило б не просто інформувати їх про права, а й навчити ім'я користуватися, відстоювати та захищати.

Щоб зрозуміти, наскільки політичні права жінок змінилися, звернемося до минулого. Історію арабських країн умовно можна розділити на два періоди: до ісламу та сучасний ісламський час.

Серед істориків і письменників все ще немає остаточного висновку, чи мали арабські жінки великі права в доісламську епоху [1]. З твердістю можна стверджувати лише одне, що головною функцією жінок було народження спадкоємців. У шлюб дозволялося одружитися тільки батька чи брата. Простояння жінок на чолі влади і не могло йтися. С.Н Турк вважає, що: «Скромність була не просто догмою, а наріжним каменем релігії. Якщо прибрати цей камінь, то будівля звалиться...» [8.2 с.]

З появи ісламу жінки отримали більше свободи, ніж раніше. Мухаммед значно покращив ситуацію, ввівши через іслам права на володіння власністю, здобуття освіти та право на розлучення. В історичному контексті можна встановити, що Мухаммед свідчив від прав жінок [2.3 с.]. Протягом усієї історії Ісламу мусульманки брали участь у політичному житті суспільства. Як пише С.Н.Турк в одній зі своїх статей: «Жінки були активними учасниками руху, що призвів до патріотичного піднесення нації».

Але як би жінки не намагалися пробитися в політичні висоти, мусульманське право все одно приділятиме велику увагу регламентації сімейно-шлюбних правовідносин. Правова система шаріату встановлює підлегле становище жінок виходячи з «природного переваги чоловіків». Це означає, що жінки перебувають під опікою чоловіків. Сформовано стереотип,

що у арабських країнах жінки позбавлені права обіймати державні посади, і навіть виступати керівниками громадських організацій (оскільки не можуть керувати чоловіками) [4]. С.Н.Турк наголошувала, що «...жінка завжди була своєрідним дзеркалом свого часу, індикатором стану суспільства, показником його розвитку». [9.2 с]

Не так давно представниць слабкої статі повсюдно почали пускати у велику політику. Іслам захищає жінку та не обмежує її діяльність, накладаючи заборону. Крім тих областей, які є гріховними для будь-якого віруючого. Сьогодні, за бажання жінки-мусульманки та за згодою чоловіка, відповідального за неї (батько чи чоловік), може займатися власним бізнесом, брати активну участь у політичному чи громадському житті країни. С.Н.Турк писала у своїй дисертації «Статус жінки такий, як він визначений у Корані та сунні, вважають фундаменталісти, все інше - "від лукавого", від розбещеного та згубного Заходу». [9 1.с.]

Щоб довести, що жінки можуть брати участь у житті країни і впливати на її історію, наведу в приклад кілька жінок-мусульманок з великої політики:

1. Массумі Ебтекар (нар. 8 липня 1960 р.) вона була головним редактором щоденної англійської газети *Kaayan International*. Через 16 років, 1997 року, він став президентом Ірану. Вона перша в історії Ірану жінка, яка стала віце-президентом цієї країни. Наразі Массуме Ебтекар є членом міської ради Тегерана, де займається питаннями екології.

2. Амаль аль-Кубайсі перший віце-спікер Федеральної національної ради ОАЕ. Вона стала першою жінкою, яка була присутня на засіданні Верховної Ради Еміратів. Доктор Амаль Кубайсі обіймає посаду заступника голови федеральної національної ради Еміратів з 2011 року, представляючи емірат Абу-Дабі. [5]

І це лише мала частина того внеску, що мусульманські жінки зробили історію своїх країн.

У наш час арабські жінки досі є дискримінованим класом у сучасному суспільстві через культурні та релігійні переконання, які часто можуть

відображатися в законах країн арабського світу. Найбільшими правами жінки мають у малій державі Комори, на останніх місцях залишаються Єгипет, Ірак та Саудівська Аравія. Для арабської жінки основним пріоритетом залишаються будинок та діти, вона має бути більш лояльною до сімейних цінностей, ніж до нації і навіть до себе [3. 2 с.]. Але це не заважає багатьом жінкам домагатися високих постів в уряді та бути менш залежними від чоловіків.

3.3. Політико-правові механізми активізації політичної участі жінок в арабському світі

Проблема прав мусульманських жінок перебуває у орбіті впливу як окремих ісламських держав та міжнародних організацій, останнім часом права жінок стоять також першому місці порядку денному неурядових організацій. У міжнародно-правових документах закріплено поняття «міжнародні неурядові організації». Воно використовується щодо організацій, які діють національному, регіональному чи міжнародному рівнях. Особливістю таких організацій вважається незалежність від уряду, а також тісний зв'язок із суспільством. Їхня робота представляється, як у певних діях, так і у наданні різноманітних оглядів та доповідей.

Перш ніж розпочати розглядати діяльність певних неурядових організацій, хотілося б зупинитися на одному факті. На сьогоднішній день штаб-квартири більшості НУО (72%) перебувають у країнах західного світу, з яких 36% – у Північній Америці та 33% – у Європі. Діяльність цих НУО розгортається переважно у країнах Африки та Близького Сходу (35%), Азії (20%), Латинської Америки та Карибського басейну (5%). Більшість експертів, які входять до складу НУО, як правило, здобули освіту в західних університетах [56]. Тобто діяльність неурядових організацій переважно будується на західних цінностях і не завжди враховуються цінності інших цивілізацій. У доповідях та документах Amnesty International представлені

огляди становища жінок у регіонах та країнах по всьому світу, у тому числі й у мусульманських країнах. Так, у річній доповіді 2020/21 міститься інформація про становище жінок у мусульманських країнах про те, як дотримуються права жінок. У доповіді наголошується, що під час карантину збільшилася кількість звернень щодо домашнього насильства у таких країнах, як Алжир, Туніс, Йорданія, Ірак. У Лівії жінки та дівчата зазнавали гендерного насильства, їх залякували через інтернет, викрадали та вбивали. Якщо говорити про позитивні зміни з цього питання, то певного успіху в гендерному питанні досяг Кувейт, оскільки парламент схвалив законопроект, який запроваджує кримінальну відповідальність за домашнє насильство.

Також законопроект передбачає забезпечення допомоги жертвам домашнього насильства, у тому числі юридичну та реабілітаційну допомогу. Але не в усіх арабських країнах ми можемо помітити будь-які кроки по зрівнюванню у правах чоловіків та жінок. Експерти в документі, говорять про дискримінацію стосовно жінок і дівчаток в Ірані. Також вони критикують незмінні положення, в законах починаючи від заборони жінкам обіймати політичні пости, закінчуючи питаннями шлюбу (вік у шлюб для дівчаток становить 13 років). Наводяться цифри, які показують, щорічно в країні одружуються близько 30 тисяч дівчаток у віці 14 років. У доповіді також зазначається, що на законодавчому рівні немає документів, які здатні захистити дівчаток і жінок від домашнього насильства, злочинці залишаються безкарними. Розглядаючи Туреччину, експерти приділяють особливу увагу питанням гендерної рівності опису ситуації, коли Туреччина вирішила вийти зі Стамбульської конвенції. У країні відбулися масові виступи. Організації, які відстоюють права жінок, критикували уряд за невиконання конвенції та відсутність належної реакції на зростання кількості випадків домашнього насильства. Міністерство внутрішніх справ заявило, що у 2020 році 266 жінок загинули, ставши жертвами домашнього насильства, але дані, які були представлені жіночими правозахисними організаціями, були набагато вищими, йдеться у доповіді [57].

Amnesty International має своє бачення Стамбульської конвенції. Організація вважає, що цей документ був створений для запобігання домашньому насильству та боротьбі з насильством щодо жінок. Обмеження, запроваджені під час пандемії COVID-19, лише посилили ситуацію з домашнім насильством. На думку Amnesty International, Стамбульська конвенція – це величезний прорив із боротьбою домашнього насильства, оскільки в документі містяться конкретні дії того, як повинні працювати держави [58]. Не менш важливою організацією можна вважати Human Rights Watch, створену в 1978 році. Ця організація розслідує та висвітлює порушення прав людини у світі. Спочатку представники організації розмовляють із потерпілими чи свідками, збирають необхідний матеріал, включаючи урядові звіти. І отримані результати публікує на своєму сайті кількома мовами, поширюючи цю інформацію. Цінність даних документів полягає в інформативності, оскільки спочатку в документах містяться інтерв'ю очевидців, потім описується проблема і наприкінці даються рекомендації, за допомогою яких держави можуть вирішити проблему [59]. Наприклад, в одному зі своїх документів Human Rights Watch описує проблему катарських жінок, вона полягає в тому, що жінки або дівчата повинні отримати дозвіл свого опікуна іноді на найпростіші речі. Незаміжнім дівчатам віком 25 років заборонено виїжджати за межі країни без дозволу, не дозволяється також одружуватися та працювати на багатьох державних посадах. Експерти провели 73 інтерв'ю для отримання інформації про життя жінок. Як уже було сказано, організація пропонує державам деякі рекомендації щодо вирішення поставлених проблем. Наприклад, у цьому звіті пропонувалося видати указ про уточнення повної дієздатності жінок у 18 років; внести поправки до всіх законів, щоб вирівняти жінок і чоловіків у правах; прийняти антидискримінаційні закони, які забороняють дискримінацію за ознакою статі та гендеру [60]. Наступна організація, яка заслуговує на увагу – це Islamic Relief. Вона була заснована у Великобританії в 1984 році і працює більш ніж у 45 країнах. Islamic Relief є лідером на арені

ісламського гуманізму, розробляючи відмінні та практичні підходи до ключових проблем, включаючи гендерну справедливість. Деякі її цілі ґрунтуються на Корані. Організація розробила свою політику боротьби з ранніми і примусовими шлюбами, побутовим насильством і операціями, що калічать, на жіночих статевих органах. Експерти організації наголошують, що жіноче статеве обрізання ніяк не пов'язане з ісламом. Коран навпаки, застерігає від навмисного заподіяння шкоди собі та іншим, а також спокуси змінити форму, створену Богом.

Деякі організації переважно працюють у тих державах, де відбувався конфлікт чи війна. Їхня діяльність спрямована на реабілітацію жінок. Розглянемо кілька таких НУО. На особливу увагу заслуговує організація «Жінки для жінок» (INT). Ця організація надає підтримку жінкам, які перебувають на території нестабільних держав, конфліктних держав. INT працює на 8 територіях, включаючи Ірак. Жінки, які пережили війну, стикаються з погрозами в кількох напрямках: бідність, гендерна дискримінація та насильство. Організація інвестує у жінок, які пережили військові конфлікти, надаючи їм соціальні та економічні навички, які дозволяють змінити своє життя. У INT існує програма «Сильніше жінки, сильніша нація», через яку жінки отримують підтримку та можливість отримати нові навички, якими вони поділяться зі своїми сім'ями та спільнотами. Також наголошується, що така програма допомагає виробити лідерські якості у жінок, які вони використовують у майбутньому для набуття гендерної рівності в державі [62]. Організація Жінки для жінок назвала кілька цілей, які ставляться у період із 2021 по 2023 рік. Наприклад, 5250 жінок мають пройти програму «Сильніше жінки, сильніша нація»; програма поширюватиметься на тих жінках, які жили під контролем ІДІЛ або були порушені конфліктом в Іраку та Сирії. Адже за прогнозами Світового банку до 2030 року 50 відсотків людей, які живуть у бідності, будуть перебувати в нестабільних і порушених конфліктами державах, порівняно з

17 відсотками. У цих умовах потрібні стійкі інвестиції у жінок, щоб допомогти їм відновити суспільство з нуля.

У 1991 році в Єрусалимі було засновано незалежну палестинську організацію «Жіночий центр правової допомоги та консультування» (WCLAC). WCLAC ґрунтується на цінностях рівності та соціальної справедливості. Своєю метою організація ставить боротьбу з дискримінацією та насильством щодо жінок у палестинському суспільстві, а також необхідністю підтримувати національну боротьбу за свободу та незалежність від ізраїльської окупації. WCLAC вважає, що ці два питання взаємопов'язані між собою. Тривала військова окупація палестинських земель обмежує безпеку, незалежність і самовизначення жінок та блокує отримання жінками громадянства, також обмежуючим чинником розвитку жінок, і те, що у нестабільних умовах потреби жінок йдуть другого плану [66].

У квітні 2021 року WCLAC випускає доповідь спільно з Форумом палестинських НУО боротьби з насильством. Документ охоплює період з 2016 по 2020 рік, звертаючи увагу на те, що немає прогресу в зниженні рівня вбивств жінок у Палестині через переважання дискримінаційних та застарілих законів, а також через протиріччя правових систем на Західному березі та в секторі Газа. Доповідь спрямована на те, щоб підкреслити правові заходи та поправки, вжиті на національному рівні. Також у документі містяться деякі рекомендації. Наприклад, приймати закони, які гарантуватимуть справедливість та рівність жінок [67].

У річному звіті WCLAC на 2020 рік йдеться про те, що глобальне поширення COVID-19 та систематичні порушення Ізраїлем прав людини також зачіпають жінок, що посилює страждання жінок і підвищило попит на діяльність WCLAC по боротьбі гендерним насильством. Незважаючи на ситуацію, пов'язану з карантинном, коли офіси були закриті, організація знайшла вихід зі становища, щоб продовжити свою роботу. Наприклад, WCLAC працювала видалено; надавала соціальні та юридичні послуги жертвам насильства; цілодобово працювала безкоштовна служба гарячої лінії

та онлайн-консультації для жінок, які потребують підтримки; запускалися компанії через основні та соціальні мережі для підвищення обізнаності жінок та широкому загалу про вплив пандемії на жінок; координувалися дії з іншими жіночими правозахисними організаціями на місцевому та глобальному рівнях з метою покращення становища жінок під час пандемії [68].

Отже, можемо зробити такі висновки. Діяльність неурядових організацій переважно полягає у допомозі жінкам. Деякі з організацій спеціалізуються на випуску оглядів та ситуацій, що складаються в мусульманських державах, наприклад щорічні доповіді Amnesty International. Інші допомагають жінкам, які опиняються у скрутній ситуації, наприклад, такі як «Жіночий центр правової допомоги та консультування», «Жінки для жінок». На сайтах організації публікують своє бачення на проблему гендерної нерівності, починаючи від публікації рекомендацій, для держав закінчуючи історіями жінок і дівчаток, які потрапили у складну ситуацію, приділяють увагу боротьбі з ранніми та примусовими шлюбами, побутовим насильством. Також організації заявляють про готовність надати допомогу нужденним, інвестують у жінок, які пережили військові конфлікти, надаючи їм соціальні та економічні навички, які дозволяють змінити життя на краще, допомагають виробити лідерські якості у жінок, які вони використовують у майбутньому для набуття гендерної рівності. Говорити про якісь глобальні зміни під впливом НУО складно. Але вони активно працюють із громадськістю, намагаються взяти на себе роль сполучної ланки між місцевими групами та державою, швидко реагуючи на проблемні ситуації. НУО впливають на громадську думку мусульман, звертаючи їхню увагу на гендерну нерівність, домашнє насильство, примусові шлюби, недотримання норм міжнародного права. Слід зазначити, що сфера діяльності неурядових організацій стосується тих сфер, де недостатньо працює держава, при цьому вони досить ефективні у розширенні та відстоюванні прав жінок.

ВИСНОВКИ

Міжнародним-правовим забезпеченням та захистом прав жінок є система міжнародно-правових норм, яка існує для загального втілення в життя та захисту прав та свобод жінок у тих чи інших сферах життєдіяльності суспільства та держави. Відповідно до історії зародження інституту прав жінок, як незалежного міжнародно-правового механізму, пройшов величезний шлях, який умовно складається з двох етапів. Перший етап – XIX ст. – 1945 р. можна охарактеризувати як початок формування інституту прав людини та появою деяких «послаблень» безпосередньо у сфері забезпечення реалізації права жінок на працю. Примітно, що при розширенні прав і свобод жінок у сфері праці, які були спрямовані на захист їхнього здоров'я, визначалися не стільки фізіологічною специфікою жіночого організму, скільки економічними і певною мірою політичними концепціями.

Другий етап – з 1945 р. до теперішнього часу – можна позначити як становлення та розвиток галузі Міжнародного права людини та відокремлення у її структурі окремого інституту прав жінок. Завдяки цьому сьогодні міжнародно-правова координація забезпечення прав і свобод жінок має досить високий рівень розвитку, але важливо зауважити, що йому потрібні конкретні регламентації в кожній державі, що розвивається. Система міжнародно-правових актів, що забезпечує права та свободи жінок, є сукупністю багатосторонніх міжурядових угод, в основі яких лежать прийняття та забезпечення реалізації принципу рівності статей.

Зміст цих угод існує безпосередньо для дотримання рівності жінок і чоловіків і викорінення дискримінації за статевою ознакою. Дані конвенції проголошують права і свободи жінок у соціальній, політичній, культурній сфері, галузі освіти тощо.

А національне правове законодавство або просто дублює ці норми, або приводить у відповідність до вже наявних міжнародно-правових норм, які регулюють галузі суспільних відносин, в яких можливе обмеження прав і

свобод жінок за статевою ознакою. Таким чином, сьогодні реалізується низка універсальних міжнародно-правових угод, які торкаються прав жінок. З них можна виділити як загальні – Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Віденська декларація та програма дій 1993 р., так і спеціальні – Конвенція про політичні права жінок 1952, Конвенція про громадянство заміжньої жінки 1957, Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок 1967, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 та інші.

Всі ці нормативні акти закріплюють на міжнародному рівні встановлені права та свободи жінок у сфері освіти, політичних правах (важливо відзначити, право обирати та бути обраними); право обіймати керівні посади в органах державної влади, інших органах та організаціях, право на рівний доступ до трудової діяльності. та інші трудові права, пов'язані з вагітністю та народженням дітей, право на визначення свого громадянства, гарантію захисту від будь-якого виду насильства в сім'ї, та багато інших прав та гарантій. Хоча, як основний міжнародний акт, який якраз закріплює всі ці спеціальні правові гарантії, варто визнати Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року.

Все управління діяльністю стан-учасників цих угод щодо забезпечення прав та свобод жінок здійснює ООН, а також її структурні органи. Ця організація має досить різноманітні та широкі повноваження в галузі охорони прав людини. Крім цього, в ООН сформовано перелік міжнародних органів та організацій, які беруть участь у гарантії реалізації та захисту прав та свобод жінок. Хоча в ООН відсутня єдина система або структура для вирішення цієї проблеми, в цілому справляється вона з функцією спостерігача та координатора діяльності таких організацій як МОП, ЮНЕСКО та інших утворень, які частково або повною мірою торкаються сфери забезпечення прав жінок як на міжнародній, так і на національному рівні.

Підсумовуючи, можна сказати, що міжнародно-правове регулювання та забезпечення прав і свобод жінок включають систему різних міжнародно-правових актів, які прямо чи опосередковано зачіпають права і свободи жінок у різних галузях, які спрямовані на ліквідацію дискримінації за статевою ознакою в сучасній світі, а також створення системи міжнародних органів і організацій, для функціонального забезпечення реалізацій і захисту прав і свобод жінок, а також контролю за їх дотриманням.

Таким чином, на підставі профільних міжнародно-правових актів та враховуючи умови та рекомендації міжнародних органів та організацій на національному рівні, у всіх країнах мають бути сформовані всі необхідні юридичні та організаційні гарантії прав і свобод жінок.

Обсяг прав жінок, закріплений у законодавствах мусульманських країн, різний. Проте можна констатувати загальну тенденцію на зближення законодавства мусульманських країн із європейськими (та міжнародними) стандартами щодо прав жінок. У той самий час, у багатьох арабських країнах свободи, надані жінкам, найчастіше ігноруються самими жінками, оскільки у країнах дуже дія релігійних звичаїв.

У арабському світі з'явилася нова політична сила, що відстоює права жінок - міжнародні неурядові організації. Створені групами жінок мусульманського світу такі організації (Арабський жіночий форум, Асоціація солідарності арабських жінок) ставлять своєю метою мобілізацію жінок на боротьбу за звільнення від усіх форм нерівності та дискримінації. Деякі організації мають Консультативний статус при Економічній та Соціальній Раді ООН, що говорить про міжнародне визнання важливості цих організацій. Вплив таких організацій, як очікується, все зростатиме.

Аналіз існуючого стану захисту прав жінок в арабських країнах привів автора до пропозиції підготовки посібника для поінформованості арабських жінок про їхні права, що включає рекомендації як обстоювати та захищати свої права. Підготовкою цього посібника може зайнятися одна з неурядових

організацій, наприклад, Асоціація солідарності арабських жінок (The Arab women's Solidarity Association, AWSA).

Не викликає сумніву, що крім нормативного закріплення прав жінок, необхідно створити також дієвий механізм реалізації цих прав. Про ефективність правового регулювання можна говорити лише тоді, коли створено спеціальний механізм щодо вирішення спорів, що виникають у процесі реалізації прав людини. Такі міжнародні судові установи створено у деяких регіонах – Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини. Висловлюються пропозиції щодо створення аналогічного Арабського суду з прав людини.

Проте треба бути реалістами. Створення Арабського суду з прав людини вимагає тривалого часу. Крім того, цей Суд має сенс створювати як установу, яка має широку компетенцію з питань захисту прав людини в арабських країнах. Водночас необхідний дієвий механізм захисту прав арабських жінок. Тому пропонується заснувати міжнародну міжурядову організацію, яка мала б повноваження контролю за дотриманням прав жінок у мусульманських країнах. Ця міжурядова організація стала б сполучною ланкою між урядами мусульманських країн і рухом, що зароджується в цих країнах, за права арабських жінок (у тому числі і жіночими неурядовими організаціями). Створення цієї організації було б безперечним прогресом у справі захисту прав арабських жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abdul Azeez, Ahmad Hidayat Buang, Abdul Azeez Maruf. Olayemi. Islamic Human Rights Law: A Critical Evaluation of UIDHR & CDHRL In Context Of UDHR.. Journal of Islam, Law and Judiciary. 2015. Vol. 1. is. 3. P. 27–36.
2. Afghan women's rights groups vow mass protests if Taliban keep girls' schools shut. France.24 : веб-сайт. URL: <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20220328-afghan-women-srights-groups-vow-mass-protests-if-taliban-keep-girls-schools-shut>.
3. Al-Shaybani, Muhammadibnal-Hasan. The Shorter Book on Muslim International Law. Kitab al-Siyar al-Saghir / ed. translated and annotated by Mahmood Ahmad Ghazi. Islamabad : Islamic Research Institute, International Islamic University, 1998. 113 p.
4. Altuğ Yılmaz. Amme İntizamı ve Tesirleri. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cem Sar'a Armağan. 1972. Cilt 27. № 3. S. 371–385.
5. Andenas M., Bjorge E. A Farewell to Fragmentation: Reassertion and Convergence in International Law. Cambridge University Press, 2015. 593 p.
6. Arab Charter on Human Rights 2004: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/02/2-01/arab-human-rightsrevised.xml>
7. Bassiouni M. Islamische Menschenrechtsdiskurse. Religion, Menschenrechte und Menschenrechtspolitik. Wiesbaden : Springer VS, 2010. P. 177–218.
8. Boutros Ghali. The League of Arab States // Vasak K. Dimensions of human rights. – Westport: Greenwood Press, 1982. – Vol. 1. – P. 575.
9. Cairo Declaration on Human Rights in Islam, Aug. 5, 1990, U.N. GAOR, World Conf. on Hum. Rts., 4th Sess., Agenda Item 5 // UN Doc. A/CONF.157/PC/62/Add.18 (1993)

10. Constitution of Malaysia, 1974. URL: https://www.jac.gov.my/spk/images/stories/10_akta/perlembagaan_persekutuan/federal_constitution.pdf
11. Constitution of the Hashemite Kingdom of Jordan of 15.01.1952. URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=34112&p_classification=01
12. Constitution of the Islamic Republic of Iran 1979, as amended to 1989. URL: <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/asia/iran-islamicrepublic-of>
13. Constitution of the Islamic Republic of Mauritania. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Mauritania_2012?lang=en
14. Constitution of the Islamic Republic of Pakistan 1973, as amended to 2019. URL: <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/asia/pakistan?provisioncategory=330b1ad034b1442a9bfd071959cf0640>
15. Constitution of the People's Republic of Bangladesh, 1972 (with changes dated May 17, 2004). URL: <http://bdlaws.minlaw.gov.bd/act-details367.html>
16. Constitution of the Republic of Maldives, 2008. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Maldives_2008.pdf?lang=en
17. Constitution of the Second Republic of the Gambia. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/221242>
18. Constitution of the Union of the Comoros. URL: https://wipolex.wipo.int/ru/text/580934_173
19. Doi A. R. Women in Shari'ah Islamic Law. 4th Ed.. Kula Lumpur: A. S. Noordeen, 1992.
20. Faiz-ud-din, M. Muslim Marriage and Statutory Law (2nd Ed.). Rajshahi: Aligor Library, 2003.

21. International Law and Islamic Law / edit. By Mashood A. Baderin. 1-st edit. Routledge, 2008. 706 p.
22. Iraqi Constitution of 2005. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en
23. Islamic Law and International humanitarian Law / Ahmed alDawoody, Nedim Begović, Zehra Alispahić. [et a l.] ; [translation Semir Delibašić]. Sarajevo : Fakultet islamskih nauka Univerziteta, 2020. 95 p. URL: <https://www.icrc.org/en/document/islamic-law-international-humanitarian-law>
24. Marcotte, R. D. Far Have Reforms Gone in Islam? Women's Studies International Forum 26, 2003. 153-166 p. URL: [https://doi.org/10.1016/S0277-5395\(03\)00017-7](https://doi.org/10.1016/S0277-5395(03)00017-7)
25. Orakzai, S. B. The Rights of Women in Islam: The Question of "Public" and "Private" Spheres for Women's Rights and Empowerment in Muslim Societies. Journal of Human Rights in the Commonwealth, 2, 2014. 42-51. URL: <https://doi.org/10.14296/jhrc.v2i1.2100>
26. Patoari, Manjur Hossain. The Rights of Women in Islam and Some Misconceptions: An Analysis from Bangladesh Perspective. Beijing L. Rev. 10, 2019.
27. Saifee, A., Baloach, A. G., Sultan, S., & Khalid, I. Status, Identity and Privileges of Women in Islam. European Journal of Social Sciences, 30, 2012. 146-154 p.
28. Sechzer, J. A. Islam and Women: Where Tradition Meets Modernity: History and Interpretations of Islamic Women's Status. Sex Roles, 51, 2004. 263-272. URL: <https://doi.org/10.1023/B:SERS.0000046610.16101.e0>
29. The Arab Gender Gap Report 2020 Gender Equality and the Sustainable Development Goals. : веб-сайт. URL: https://publications.unescwa.org/projects/aggr/sdgs/pdf/en/The%20AGGR%202020_Final_eng_08April2021.pdf.

30. Women in Afghanistan: the back story. Home. Amnesty International UK. : веб-сайт. URL: <https://www.amnesty.org.uk/womens-rights-afghanistanhistory>
31. Аль-Хібрі А. Вступ до прав мусульманських жінок. Азіза Аль-Хібрі., 2000.
32. Афганістан: як уряди різних країн світу ставляться до талібів. DW. Made for minds : веб-сайт. URL: <https://m.dw.com/uk/afhanistan-yakuriady-riznykh-krain-svitu-stavliatsia-do-talibiv/a-59297218>
33. Бехруз Х. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та ісламські міжнародно-правові документи (компаративістський аналіз). Право України. 2010. № 10. С. 114–118.
34. Бехруз Х. Релігійні та світські норми в правових системах ісламських держав. Порівняльне правознавство. 2012. № 3–4. С. 120–129.
35. Білорицький Г. О. Імплементация міжнародних стандартів прав людини в правовій системі Держави Ізраїль: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11. К., 2013. 20 с.
36. Вернигор П. Хіджаб, домашнє насильство та жіночі права: що таке ісламський фемінізм та як він працює в Україні. URL: <https://zaborona.com/hidzhab-domashnye-nasilstvo-ta-zhinochi-62prava-scho-take-islamskij-feminizm-ta-yak-vin-praczyuye-v-ukrayini>
37. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118
38. Демішева, М. "Форми супротиву жінок в мусульманських суспільствах: фемінізм та його прояви." URL: <https://femwork.org/kritika/4-formi-suprotivu-zhinok-vmusulmanskih-suspilstvah-feminizmta-yogo-proyavi>.
39. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1948. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
40. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.

41. Загальна ісламська декларація прав людини. Вікіпедія : веб-сайт.
URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Загальна_ісламська_декларація_прав_людини
42. Замула А.Ю. Співробітництво держав з питань захисту прав жінок та ліквідації дискримінації по відношенню до жінок. The II International Science Conference on Science and practical Technologies, January 26 – 29, 2021, Luxembourg, Luxembourg. С. 172-176.
43. Іванченко О. М. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса, 2011. Вип. 62. С. 392–398.
44. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р., з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та № 14 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
45. Лимар Т.С. Традиції мусульманського права в сучасному законодавстві країн арабського сходу. Українська орієнталістика : збірник наукових праць. 2006. Вип. 1. С. 148-154.
46. Лубський В.І., Борис В.Д. Мусульманське право. Київ, 1997. С.51.
47. Меніович К. О. Права людини в арабських країнах Перської затоки :Арабська хартія прав людини. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2009. 128-130 с.
48. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
49. Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
50. Мохд Н. Міжнародне ісламське право: до постановки проблеми. KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2021. № 2. С. 224–228.
51. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навч.посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 364 с.
52. Санаі Мехді. Мусульманське право і політики : навч. посібник. Тегеран, 2002.

53. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL:
http://www.un.org.ua/images/documents/3718/UN%20Charter_Ukraine.pdf